

International
Labour
Organization

U saradnji sa
 European Bank
for Reconstruction and Development

► COVID-19 i svet rada

Brza procena uticaja na zapošljavanje i mera politike

SRBIJA

Copyright©InternationalLabourOrganization2020

First published 2020

Publications of the International Labour Office enjoy copyright under Protocol 2 of the Universal Copyright Convention. Nevertheless, short excerpts from them may be reproduced without authorization, on condition that the source is indicated. For rights of reproduction or translation, application should be made to ILO Publications (Rights and Licensing), International Labour Office, CH-1211 Geneva 22, Switzerland, or by email: rights@ilo.org. The International Labour Office welcomes such applications.

Libraries, institutions and other users registered with a reproduction rights organization may make copies in accordance with the licenses issued to them for this purpose. Visit www.ifrro.org to find the reproduction rights organization in your country.

ISBN: 9789220331132 (Web PDF)

The designations employed in ILO publications, which are in conformity with United Nations practice, and the presentation of material therein do not imply the expression of any opinion whatsoever on the part of the International Labour Office concerning the legal status of any country, area or territory or of its authorities, or concerning the delimitation of its frontiers.

The responsibility for opinions expressed in signed articles, studies and other contributions rests solely with their authors, and publication does not constitute an endorsement by the International Labour Office of the opinions expressed in them.

Reference to names of firms and commercial products and processes does not imply their endorsement by the International Labour Office, and any failure to mention a particular firm, commercial product or process is not a sign of disapproval.

Information on ILO publications and digital products can be found at: www.ilo.org/publns.

Cover photo: © Andrej Isakovic / AFP

Covid-19 i svet rada

SRBIJA

Brza procena uticaja na zapošljavanje i mera politike

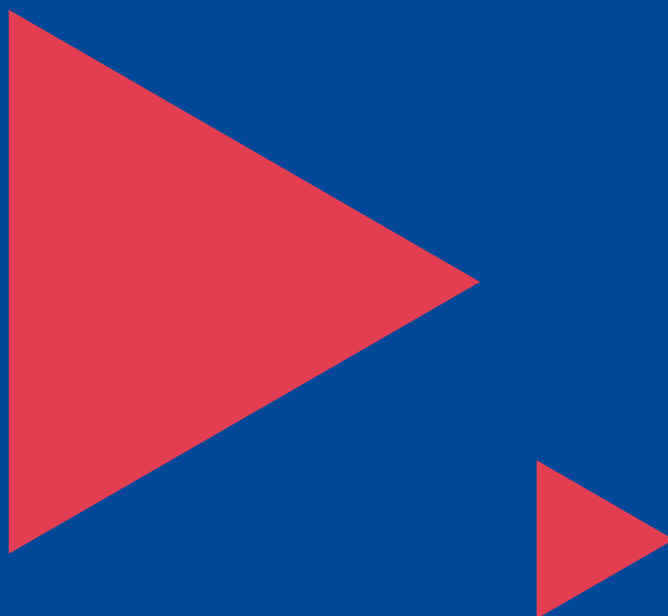
Prvo izdanje
1. septembar 2020.

Sadržaj

▶ Ključne poruke	6
Opcije politike za podršku preduzećima, radnim mestima i prihodima tokom sledećih faza krize uključuju:	9
▶ Preliminarne napomene i metodologija	10
▶ Socioekonomska situacija pre zdravstvene krize	16
▶ Mehanizmi prenošenja	22
3.1 Direktni efekti usled mera suzbijanja širenja zaraze	23
3.2 Indirektni efekti usled globalne i regionalne međuzavisnosti	28
▶ Uticaj na tržište rada	30
4.1 U pozadini nezaposlenosti: ugroženi radnici i preduzeća	32
4.1.1 Mapiranje ranjivosti sa aspekta rada na nivou sektora	32
4.1.2 Ugrožene delatnosti i preduzeća	33
4.2 Smanjivanje ranjivosti: uloga institucija tržišta rada	35

►	Mere i nedostaci politika	38
5.1	Pregled mera politike: četiri ključna stuba zasnovana na međunarodnim standardima rada	39
5.2	Dobitnici i gubitnici u trenutnoj fazi krize	42
5.3	Opcije za inkluzivnije mere politike i sledeća faza	47
►	Annexes	51
Annex 1	Mapiranje ranjivosti sa aspekta rada po sektoru	52
Annex 2	Uticaj krize na preduzeća	56
Annex 3	Covid-19: usvojene mere za sprečavanje širenja, zaštitu zdravlja i zatvaranje objekata	60
Annex 4	Usvojeni paketi politika	62
	O ovom izveštaju	63
	Zahvalnice	63

▶ Ključne poruke

Opadanje broja radnih sati tokom drugog kvartala (Q2) je ekvivalentno gubitku 510.000 poslova sa punim radnim vremenom. Po modelu Međunarodne organizacije rada (MOR) za predviđanje događaja u bliskoj budućnosti¹, koji prati opadanje broja radnih sati zbog proglašenja određenog broja zaposlenih za tehnološki višak i ostalih oblika privremenog smanjenja radnog vremena, sati rada u Srbiji su opali za oko 14,8% tokom drugog kvartala. To je ekvivalent **510.000 poslova sa punim radnim vremenom** (ako pretpostavimo četrdesetočasovnu radnu nedelju). Kraće radno vreme i „zaposlenost bez rada“ (na primer, slanje zaposlenih na prinudni odmor) su značajno doprineli ovom smanjenju tokom drugog kvartala. Međutim, ukoliko se zdravstvena kriza nastavi, a broj i obim programa za očuvanje broja radnih mesta opadnu, glavni pokretački faktor u nastupajućim mesecima mogu biti ljudi osuđeni na nezaposlenost i neaktivnost. Ove varijacije sugerišu da uzak fokus na nezaposlenost ne dozvoljava pravilnu procenu uticaja pandemije na tržište rada.

Veletrgovina i trgovina na malo, hotelijerstvo, transport, prehrambena industrija, uslužne aktivnosti, šumarstvo i seča drva i poljoprivreda i stočarstvo su među najugroženijim sektorima sa aspekta uticaja na zaposlenost. Na osnovu analize specifičnih slabih tačaka svih sektora (Aneks 1) i procenjenog uticaja krize, ovaj izveštaj identifikuje **osam sektora** u kojima postoji značajan negativan efekat na preduzeća i radnike. Zaposleni koji su upućeni na prinudni odmor tokom vanrednog stanja su u sve većem riziku kako se zdravstvena kriza nastavlja. U nekim od ovih sektora, lične odluke ljudi o njihovom ponašanju kao potrošača i radnika će biti glavni faktor koji će oblikovati kretanje ukupne potražnje tokom faze reaktivacije, pre nego državne smernice. U drugim sektorima, poput automobilske, odluke velikih međunarodnih proizvođača o njihovim lancima snabdevanja će biti presudni po pitanju neto broja radnih mesta.

U ovih osam sektora, preko 700.000 radnika se nalazi u neposrednom riziku zbog prirode svojih poslova.² Po analizi sprovedenoj među ugroženim preduzećima i zaposlenima (Odeljak 4.1), skoro 314.000 osoba u ovih osam sektora je samozaposleno, a preko 267.000 radi u sivoj ekonomiji. Takođe je preko 735.000 lica zaposleno u mikro-preduzećima, a više od 100.000 zaposlenih ima samo ugovore na određeno vreme ili su angažovani po osnovu ugovora o povremenim i privremenim poslovima. Ako u sektorsku analizu uključimo i rodni aspekt, ukupni udeo zaposlenih u sektorima sa visokom ranjivošću se povećava tek marginalno, za oko 6 procentnih poena.³ Sa druge strane, veliki udeo mladih zaposlenih na ranjivim radnim mestima u maloprodaji, industriji hrane i pića, kompjuterskom programiranju, na konsultantskim i sličnim poslovima može imati značajniji negativni efekat na poslove u poređenju sa polaznom situacijom.

Anektiranje preduzeća koje je sprovela Unija poslodavaca Srbije (UPS) u saradnji sa MOR i Evropskom bankom za obnovu i razvoj (EBRD) potcrtava ranjivost određenih kategorija preduzeća u određenim sektorima na potrebe. Mikro preduzeća su bila najteže pogođena (više od 25% je obustavilo rad) i najmanje raspolagala sredstvima potrebnim za oporavak (samo 30% ispitanika). Uz izuzetak onih u sektorima tekstila, transporta, i turizma, preduzeća su uglavnom uspela da otpuste manje od 9% zaposlenih. Tako su i dalje imala pristup najizdašnijoj i najznačajnijoj državnoj meri finansijske pomoći, subvencijama za očuvanje radnih mesta (videti detaljnu analizu u odeljku 5.2), koja je u slučaju mikro, malih i srednjih preduzeća pokrivala 65% ukupnih troškova rada (za zaposlene sa minimalnom zaradom).

Sve u svemu, Srbija je usvojila najizdašniji i najsveobuhvatniji paket ekonomskih mera na Zapadnom Balkanu, pružajući skoro univerzalnu pomoć i preduzećima i građanima. S obzirom na ovu jedinstvenu odliku, ova brza procena će razmatrati uticaj nekih od kritičnih mera politike na nivoe prihoda, raspodelu istog i siromaštvo među različitim grupama stanovništva uz pomoć **ex-ante mikrosimulacione analize i četiri**

¹ Tzv. „nowcasting“ model. „Nowcasting“ je metoda prvobitno nastala u meteorologiji koja se upotrebljava s ciljem dobijanja što je moguće tačnije procena određenih pojava u bliskoj budućnosti. (prim. prev.) Kao što je navedeno u metodološkim beleškama za *MOR Monitor: Covid-19 i Svet rada*, ovaj procenjeni gubitak radnih sati bi trebalo da rezultira značajno manjim stepenom raskida radnih odnosa, pošto se preduzeća i pojedinci prilagođavaju istovremeno smanjujući sate rada, ukidajući radna mesta i povlačeći se sa posla. *ILO Monitor: Covid-19 and the world of work* (07.04. 2020.), drugo izdanje, ažurirane procene i analiza.

² Ova brojka predstavlja poslove u onim sektorima koji poseduju bar jednu od odlika koje ih čine ekstremno ranjivim u uslovima postojeće krize. Ovo uključuje poslove koji se odlikuju neformalnošću i prekarim karakterom radnog odnosa, samozaposlene za sopstvene potrebe ili radnike u mikro preduzećima.

³ Ovde primećujemo razliku u odnosu na druge privrede Zapadnog Balkana gde velika zastupljenost žena u pojedinim sektorima dvostruko ili trostruko uvećava udeo zaposlenosti u sektorima koji su izuzetno ranjivi na potrebe.

kumulativna scenarija (odjeljak 5.2). Simulacija **efekata mera za očuvanje radnih mesta na finansijski položaj stanovništva** pokazuje da one smanjuju stopu siromaštva za oko 1,2 procentnih poena na relativno proporcionalni način u svim starosnim grupama, ali ipak ne uspevaju da povrate nivo siromaštva od pre krize. Iako su ove mere spasile mnogo radnih mesta, nisu zaštitile ranjive radnike (neprijavljene, privremene, sa ugovorom o delu itd), već su zapravo su pogoršale njihov relativni položaj i doprinele, iako samo marginalno, ukupnoj nejednakosti. Kada simulaciji dodamo **ključnu meru za podršku prihodima** – jednokratnu isplatu od 100 evra (EUR) svim punoletnim građanima – distribucioni efekat i efekat na smanjenje siromaštva kombinovanih mera su veoma veliki i **smanjuju stopu siromaštva na 22,9%, ispod nivoa iste pre krize.**⁴ Najveći uticaj je na mlade (18–24 godine) koji su manje u opasnosti od siromaštva od dece zahvaljujući tome što su imali pravo na jednokratnu pomoć.

Iako se iz krize izazvane virusom Covid-19 u Srbiji pomalaju neki „pobednici“ i „gubitnici“, do sada sprovedene politike nude dobru osnovu za suočavanje sa nastupajućim izazovima. Postojeće i nove ranjivosti različitih starosnih grupa i pozicija na tržištu rada su kreatorima politika dale jak podstrek da sprovedu sveobuhvatne mere politike u okviru neposrednog odgovora na krizu, prigrbljujući kvazi-univerzalističku logiku šema za očuvanje radnih mesta i jednokratnih novčanih davanja. Ovi pristupi su, po samoj svojoj prirodi, skloniji „greškama inkluzije“ (pružanja pomoći onima kojima nije zaista potrebna, tj. „pobednicima“ nego „greškama isključivanja“ (nepružanja pomoći onima kojima je potrebna, tj. „gubitnicima“). Zaista, neka preduzeća koja nisu bila u problemima su možda dobila subvencije, a neki imućni ljudi su možda imali pristup jednokratnoj pomoći. Međutim, mikrosimulacije pokazuju da su ove dve mere uspele da zaustave i obrnu širenje siromaštva, a samo novčano davanje je uspešno da **Gini koeficijent smanji za čitav poen.**

Na osnovu ove brze procene možemo dati pet preliminarne preporuke politike. Neophodno je da one budu dodatno procenjene i prilagođene kroz socijalni dijalog. Inicijalne mere politike za ublažavanje krize izazvane pandemijom virusa Covid-19 nisu podrazumevale i konsultacije sa socijalnim partnerima. Uбудuće bi moglo biti prikladno da tripartitni partneri razmotre i prodiskutuju alternativne predloge mera politike, naročito pošto bi se fiskalni prostor mogao potencijalno suziti, a intervencije bi mogle podrazumevati veći disbalans među različitim kategorijama.

⁴ Prilikom mikrosimulacije korišćeni su godišnji podaci o prihodu i relativni prag siromaštva. Analiza kombinovanog uticaja subvencije za zadržavanje zaposlenja i novčane pomoći na siromaštvo tokom perioda od 12 meseci otkrila je da će ove mere podići neke siromašne ljude malo iznad granice siromaštva. Još važnije, sprečili bi neke siromašne ljude neposredno iznad granice siromaštva da postanu siromašni kao rezultat negativnog ekonomskog šoka.

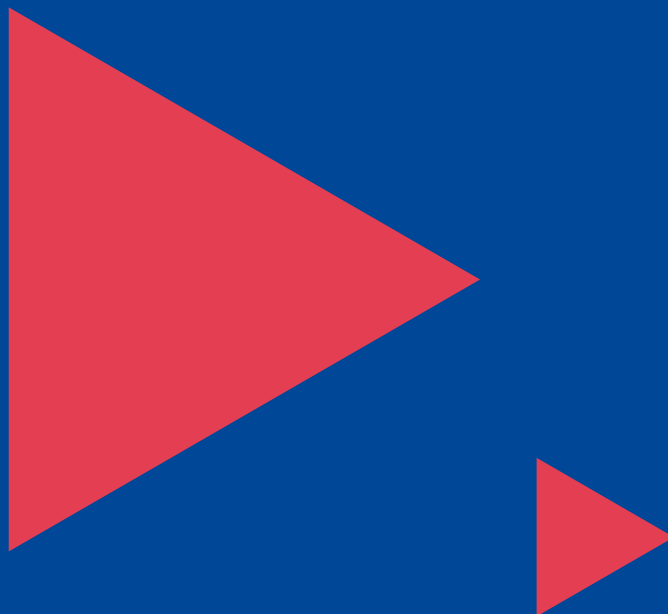
Opcije mera politike za podršku preduzećima, zaposlenima i održanju nivoa prihoda tokom sledeće faze krize uključuju:

- ▶ **Prelaz na selektivniji i fokusiraniji pristup osmišljavanju novog paketa mera koje bi bile primenjene od septembra nadalje.** Hitnost situacije i raznolikost rizika sa kojima se stanovništvo suočavalo na početku krize su opravdavali sveobuhvatne mere pomoći. Pošto fiskalni prostor uskoro može biti sužen Vlada će morati da identifikuje i fokusira buduće pakete mera na one grupe stanovništva koje su najranjivije i najviše na udaru krize.
- ▶ **Nastavak razgovora o konkretnim rešenjima za pružanje podrške velikom broju radnika uključenih u cirkularne migracije i sezonskih radnika.**⁵ U svetlu propusta da se nekim od postojećih mera zaštite najranjivija lica, Vlada i socijalni partneri bi trebalo da se ponovo sastanu kako bi identifikovali opipljive podsticajne mere i modalitete za pomoć povratnicima i onima koji neće moći da zarade (dovoljno) novca kroz migracije u dolazećim mesecima.
- ▶ **Održanje fokusa na značaju ublažavanja manje vidljivih socijalnih troškova pandemije.** Dok očuvanje radnih mesta i proizvodnih kapaciteta predstavljaju kritičnu dimenziju mera politike, iza relativno povoljnog proseka se možda skrivaju brojni gubitnici krize. Kreatori politika bi trebalo da identifikuju modalitete za zaštitu kako starih tako i novih grupa siromašnih i ranjivih lica, naročito kako se kriza produžava i njen uticaj na preduzeća i porodice postaje raznolikiji. Na primer, postoji skoro 200.000 starih lica koja ne primaju penzije, a od kojih većina živi u ruralnim područjima i kojima prete veoma veliki rizik od siromaštva, a pritom nisu imali pristup meri kojom je penzionerima dodeljeno dodatnih 4.000 dinara.
- ▶ **Minimiziranje potencijalno visokog čistog gubitka u okviru novog program za zapošljavanja mladih.** Dizajn ovog novog programa koji kombinuje subvencionisanje zarada i obuku na radnom mestu bi trebalo da odražava pouke izvučene iz procene dejstva prethodnog sličnog programa („Prva šansa“) i međunarodnih primera dobre prakse. S obzirom na visok nivo sredstava koja će biti uložena u ovu meru (0,33% BDP), bilo bi važno da Nacionalna služba za zapošljavanje i druge institucije koje učestvuju u ovom novom programu za zapošljavanje mladih isti što bolje osmisle kako bi smanjile potencijalne negativne efekte.
- ▶ **Doslednija i delotvornija upotreba socijalnog dijaloga u cilju procene neispunjenih potreba u svetu rada.** Anektiranje poslodavaca, npr. je omogućilo preduzećima da iskažu neke kritične i neposredne potrebe poput onih za (i) pristupom doslednim i pravovremenim informacijama o merama podrške; (ii) brзом isplatom dugova državnih preduzeća; (iii) odlaganjem, koliko je god to moguće, plaćanja PDV-a.

⁵ Procena eksperata MOR, koja je dosledna preliminarim podacima Eurostata, je da postoji oko 150.000 kratkoročnih migranata koji su se vratili u Srbiju ili neće moći da putuju van nje bar do kraja 2020. godine.

► 01

► Preliminarne napomene i metodologija

Virus Covid-19 se pokazao kao otrežnjujući susret sa realnošću za kreatore politika širom sveta. Uzastopni talasi zdravstvene krize predstavljaju neumoljivog protivnika na domaćem frontu, dok kanali prelivanja ekonomske krize koji su povremeno nepredvidljivi imaju kaskadni efekat na nacionalne privrede. Vlada Republike Srbije se suočava sa dosad neviđenim događajima na nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou. Prvi lokalni slučaj Covid-19 se pojavio 06. marta 2020. i do kraja tog meseca je broj pozitivnih narastao na 900 osoba. Kako bi se sprečilo širenje virusa, Vlada je 15. marta proglasila vanredno stanje kojim su uvedene i vanredne mere kako na medicinskom tako i ekonomskom planu. Trinaestog marta je oformljen Krizni štab za borbu protiv korona virusa kojim predsedavaju premijerka, ministar zdravlja, direktor Fonda za zdravstveno osiguranje i Pokrajinski sekretar za zdravstvo. Istog dana je oformljen Krizni štab za otklanjanje nastalih i sprečavanje mogućih štetnih posledica zarazne bolesti Covid-19 po privredu predvođen predsednikom Republike Srbije, ministrom finansija, predsednikom Privredne komore Srbije i guvernerom Narodne banke Srbije. Vanredno stanje je omogućilo predsedniku Republike da proglašava naredbe i uredbe, uvede obavezni rad, ograniči slobodu kretanja, ograniči pravo na štrajk i ograniči slobodu političkih pokreta, sindikata i drugih oblika aktivizma. Predsednik se oslanjao na lekarski Krizni štab, kao i na Krizni štab za otklanjanje nastalih i sprečavanje mogućih štetnih posledica po privredu, predvođen ministrom finansija i Privrednom komorom Srbije. Socijalni partneri, nezavisni eksperti i predstavnici akademske zajednice nisu pozvani da učestvuju u ovom opštem poduhvatu. Socijalno-ekonomski savet je održao jednu vanrednu sednicu 17. marta, na početku vanrednog stanja i potom se nije sastajao do 22. maja. Sve aktivnosti u vezi sa predstojećim izborima su odložene do kraja vanrednog stanja. Izbori su na kraju organizovani 21. juna, šest nedelja nakon okončanja vanrednog stanja. Tokom ovog perioda činilo se da se broj novozaraženih na dnevnom nivou stabilizovao na oko ili ispod 100 slučajeva. Nedelju dana nakon izbora, ova brojka se više nego udvostručila i brzo rasla tokom sledećih pet-šest sedmica, dovodeći nacionalni zdravstveni sistem na ivicu kolapsa. Najavljen je drugi krug karantina, ali je ta odluka brzo povučena zbog javnih protesta.

Tokom krize Vlada i socijalni partneri su konstantno bili zainteresovani za upoređivanje rezultata svojih mera sa merama i postignućima drugih zemalja u regionu, te otvoreni za tehničku podršku međunarodnih organizacija, uključujući i MOR. U martu ove godine Regionalna ekspertska grupa MOR za Covid-19 i svet rada, sastavljena od eksperata MOR i međunarodnih i regionalnih savetnika, proširila je svoje delatnosti i na Srbiju. U aprilu se ovoj grupi pridružila i Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD). Cilj njihovog rada je pospešivanje dijaloga između državnih institucija na različitim nivoima, socijalnih partnera i drugih relevantnih ključnih aktera sa aspekta usklađenih mera politike u svrhu podrške radnicima, njihovim porodicama i preduzećima. Dijalog o politikama trebalo bi da bude zasnovan na proverenim činjenicama o direktnim efektima na zapošljavanje i merama politike za borbu protiv Covid-19 u Srbiji.

Brza procena koju je ekspertska grupa sprovedla razmatra situaciju ranjivih radnika u ugroženim preduzećima u više sektora. Cilj joj je da generiše činjenice i opcije koje bi pomogle unapređenje formulisanja dijaloga i pregovora na temu mogućih mera politike. Po pitanju tih mera, treba uzeti u obzir tri aspekta:

1. generalni paketi politika moraju da budu osmišljeni u skladu sa raspoloživim fiskalnim prostorom i postojećim okvirom politika;
2. paketi već usvojenih mera poseduju određene praznine – bilo sa aspekta formulisanja ili sprovođenja – po pitanju zaštite najugroženijih grupa, kao što su nestandardni radnici,⁶ samozaposleni za sopstvene potrebe i mikropreduzeća;
3. mere politike su korisne samo ukoliko su prilagođene i vremenski usklađene sa onom fazom krize izazvane virusom Covid-19 u kojoj se privreda nalazi.

Po pitanju potrebe da Vlada i socijalni partneri bolje usklade politike, lanac događaja pokrenut zdravstvenom krizom i njegov ekonomski efekat su prikazani na slici 1.1.

Slika 1.1 Covid-19 i svet rada: tempiranje politika u odnosu na odgovarajuću fazu

Karantin	Reaktivacija	Oporavak
■ gotovo potpun i obavezan ■ uvođenje i postepeno ukidanje podložno debati zbog potrebe za usklađivanjem zdravstvenih, političkih i ekonomskih interesa ■ neposredni kontakt i neesencijalni rad veoma ograničeni ■ potražnja potrošača za trajnom i neesencijalnom robom i uslugama izuzetno opala usled neizvesnosti ■ Gubitak sati rada kao ključni merni instrument na kratak rok	■ radnici se polako vraćaju na posao ■ usporeno zbog mera koje osiguravaju bezbednost zaposlenih i klijenata, kao i epizoda ponovne pojave virusa ■ odvijaju se pregovori o bezbednom povratku na posao ■ prekinuti lanci snabdevanja, naročito u proizvodnji namenjenoj izvozu, se ne oporavljaju ■ na srednji rok problemi sa likvidnošću potkopavaju i stabilna preduzeća ■ nezaposlenost, podzaposlenost i gubitak radnih mesta kao korisni merni instrumenti na srednji rok	■ otežan (i dalje) niskom agregatnom potražnjom ■ fiskalna ograničenja sužavaju manevarski prostor Vlade ■ broj prijavljenih radnika, BDP po zaposlenom i stopa mortaliteta preduzeća su korisni pokazatelji u ovoj fazi ■ pokazatelji na polju zaposlenosti treba da budu posmatrani u sprezi sa merilima specifičnim za svaki sektor

Izvor: Elabarat ekspertske grupe zasnovan na više izvora.⁷

Vanredno stanje u Srbiji je bilo strogo. Vlasti su uvele nekoliko mera kako bi olakšale ostanak kod kuće i socijalno distanciranje (vidi Aneks 3), uključujući opštu obavezu zatvaranja određenih objekata, policijski čas, ograničenje okupljanja i kretanja unutar države, zatvaranje granica i obavezni karantin. Mere tokom vanrednog stanja su se vremenom pooštrevale, gde je starijim licima (65+) bio u potpunosti zabranjen izlazak iz kuće, ali im je kasnije dozvoljeno da izlaze od 4 do 7 ujutru.

⁶ Radno zakonodavstvo u Srbiji (ne) definiše termine „nestandardni oblici zapošljavanja“ ili „nestandardni radnici“ što velike grupe radnika (poput onih koje rade preko digitalnih platformi) ostavlja bez odgovarajuće pravne zaštite i sprečava njihovu adekvatnu integraciju u sistem socijalne zaštite. U januaru 2018. godine, Srbija je usvojila Zakon o pojednostavljenom radnom angažovanju na sezonskim poslovima u određenim delatnostima (Službeni glasnik 50/2018), koji je olakšao postupak radnog angažovanja i prijavljivanja sezonskih radnika angažovanih u periodu do 120 dana u kalendarskoj godini. Srbija je takođe usvojila Zakon o privatnim agencijama za zapošljavanje (Službeni glasnik 86/2019) („Zakon o agencijskom zapošljavanju“), koji reguliše radne uslove za agencije, kao i prava i obaveze lica koja traže privremeno zaposlenje preko agencije.

⁷ Za analizu strogosti policijskog časa, vidi: Hale, Thomas, Sam Webster, Anna Petherick, Toby Phillips, and Beatriz Kira: *Oxford Covid-19 Government Response Tracker*, Blavatnik School of Government (2020). Data use policy: Creative Commons Attribution CC BY standard. Dostupno na: <https://covidtracker.bsg.ox.ac.uk/>

Takođe su podrazumevale policijski čas u trajanju od 84 sata tokom praznika (Uskrs, Prvi maj, itd.) i redovan dvanestočasovni policijski čas između 17h i 5h radnim danima. Sa tačke gledišta tržišta rada, siva ekonomija i sezonski karakter poljoprivrednih poslova su možda ublažili strogoću mera za određene kategorije radnika.⁸ Do prve sedmice maja Srbija je počela postepeno da ukida mere izolacije.

Za potrebe ovog izveštaja, reaktivacija je definisana kao period posle opštih mera izolacije a pre pojave široko dostupne vakcine. Čini se da postoji konsenzus da će virus nastaviti da predstavlja pretnju i prepreku normalnosti čak i ako povremeno može biti manje akutan u određenoj državi ili delu regiona. Covid-19 će ostati pretnja dokle god negde bude postojao, što je i dokazalo njegovo ponovno pojavljivanje na Zapadnom Balkanu početkom leta i rastući broj zaraženih širom Evrope tokom avgusta 2020. godine. Tokom faze reaktivacije bilo bi uputno napraviti razliku između visokokontaktnih i niskokontaktnih sektora i zanimanja, pošto će aktivacija biti jasno ograničena zdravstvenim i bezbednosnim merama u visokokontaktnim vrstama poslovanja. Prekid lanca snabdevanja i potresi na polju potražnje će igrati bitnu ulogu u niskokontaktnim sektorima.

Socijalni dijalog se nalazi u osnovi procesa identifikacije adekvatne kombinacije politika za sve ove različite faze. Ovo zahteva aktivno učešće reprezentativnih organizacija radnika i poslodavaca, kao i drugih eksperata, uključujući i sektorska udruženja. Rad Socijalno-ekonomskog saveta, stalnog tripartitnog tela čija je uloga da pospeši socijalni dijalog i socioekonomsku stabilnost, bio je suspendovan tokom vanrednog stanja, pošto su od 21. marta bila zabranjena sva okupljanja više od pet osoba u zatvorenom prostoru. Sledeća sednica SES održana je tek nakon okončanja vanrednog stanja, 22.maja, ali na njoj nisu donesene nikakve tripartitne odluke u vezi sa Covid-19. Do sada, predstavnici samostalnih i nezavisnih organizacija iz privatnog sektora kao i samostalnih i nezavisnih sindikata nisu adekvatno učestvovali ni u jednom donošenju odluka po pitanju pandemije.

Metoda koju je Ekspertska grupa koristila podrazumeva veći broj alati. Naročito su primenjeni sledeći pristupi:

- a. **Anketiranje preduzeća.** Brza procena se zasniva na rezultatima anketiranja preduzeća koje Unija poslodavaca Srbije periodično sprovodi u partnerstvu sa MOR i EBRD. Dok ova anketa nema pretenzije da prikaže pun opseg efekata Covid-19, ona daje trenutnu sliku stanja registrovanih preduzeća u različitim sektorima kad je u pitanju prolaženje kroz različite faze krize i njihove najurgentnije potrebe.⁹ Kako bi se izbegao međusobni uticaj percepcija, ova Brza procena svoje nalazi zasniva samo na upitnicima o fazi karantina. Anketiranje preduzeća će biti ponovljeno tokom faze reaktivacije.
- b. **Sektorska analiza.** Kroz sektorsko razlaganje (dvocifreno) podataka Ankete o radnoj snazi (ARS), sektorska analiza će pružiti pregled sektora koji su najugroženiji sa aspekta kvantiteta i kvaliteta radnih mesta. ARS takođe obezbeđuje osnovne mikropodatke za model predviđanja događaja u bliskoj budućnosti.
- c. **Administrativni podaci.** Odabrani administrativni podaci (zajedno sa relevantnom vremenskom serijom) su prikupljeni od Nacionalne službe za zapošljavanje, Centara za socijalni rad, Poreske uprave i drugih institucija kako bi se procenila dešavanja u realnom vremenu na tržištu rada.¹⁰ Visokofrekventni podaci o privredi i tržištu rada podržavaju model MOR za predviđanje događaja u bliskoj budućnosti.

⁸ ILO Monitor: Covid-19 and the world of work (07.04.2020), drugi izdanje, ažurirane procene i nalazi.

⁹ U vreme pisanja ovog teksta, na anketu su odgovorila 462 preduzeća (400 ih je u potpunosti popunilo), što predstavlja oko 0,38% svih preduzeća u Srbiji (izuzev samozaposlenih). Oko 40% ispitanika su iz Beograda, 27% iz Vojvodine a 12% iz Jugoistočne Srbije. Većina su mala do srednja preduzeća sa 11–100 zaposlenih, koja čine 49% uzorka. MSMP čine 89% svih ispitanika. Državna preduzeća predstavljaju 1% uzorka, a preduzeća u stranom vlasništvu 2%.

¹⁰ Administrativni podaci će postati bitniji i značajniji kako država bude prolazila kroz faze reaktivacije i oporavka. Na primer, povećanje broja radnika preko agencija kao i zahteva za naknadama za slučaj nezaposlenosti će možda biti ograničeno tokom faze karantina, dok ljudi pokušavaju da „odgonetnu“ krizu i ne preduzimaju neophodne administrativne korake. Pored toga, može postojati i vremenska razlika između ukidanja mera izolacije i proglašavanja bankrota, dok preduzeća pokušavaju da ponovno pokrenu poslovanje uz pomoć državnih programa, bankovnih kredita i/ili sopstvene uštedevine.

- d. **Model MOR za predviđanje događaja u bliskoj budućnosti.** Ovaj metod koristi podatke koji su dostupni gotovo u realnom vremenu kako bi predvideo agregatni broj radnih sati, koji se potom objavljuje dosta kasnije. Tako nastale procene se porede sa polaznim podacima (poslednji kvartal pre krize, t.j. četvrti kvartal 2019. godine sezonski prilagođen). Podaci u ovom modelu uključuju čitav niz raznolikih ekonomskih pokazatelja, među kojima je i evolucija tržišta rada. Ovaj model MOR proizveo je agregatne brojke za Zapadni Balkan tokom prvog i drugog kvartala 2020. Kada bude dostupno dovoljno visokofrekventnih podataka, MOR će pripremiti direktnu prognozu dešavanja u bliskoj budućnosti za svaku privredu na Zapadnom Balkanu tokom druge polovine 2020. godine.
- e. **Mikrosimulacije zasnovane na bazi podataka SILK.**¹¹ Brza procena simulira efekte karantina i mera državne politike na siromaštvo i nejednakost kroz ex-ante mikrosimulacionu analizu.¹² Funkcija gubitka je definisana u odnosu na relativne ranjivosti (sa aspekta rada) sektora identifikovanih u Odeljku 4.1 ovog izveštaja.¹³ Ovi koeficijenti se primenjuju na SILK podatke. Funkcija gubitka je tako kalibrisana da uzima vrednost 0 za sektore sa niskim nivoom ranjivosti (tj. gde ranjivost iznosi 1). Funkcija gubitka ima prosečnu vrednost od 0,102, što je jednako prosečnom gubitku radnih sati u prva dva kvartala 2020. godine po modelu MOR za predviđanje događaja u bliskoj budućnosti (tabela 4.1). Izveštaj nudi četiri „kumulativna scenarija“ gde svaki sledeći dodaje efekte još jedne dodatne mere politike.

Bitno je napomenuti da kvalitet podataka u turbulentna vremena obično opada. Pošto u većini zemlja nedostaju podaci u realnom vremenu – naročito o efektima na tržište rada – od suštinske je važnosti da procena uzme u obzir višestruke pokazatelje i kvalitativne uvide u efekat na privredu i zapošljavanje. Krovni princip na kom se zasniva ovaj pristup jeste pragmatizam. Danas ima još puno stvari koje kreatori politika ne znaju o Covid-19, kao npr. koliko jako je pogodio zemlju i koliko dugo će odjekivati kroz privredu. Stoga, identifikacijom bar dela činjenica i realnih podataka dostupnih u vreme pisanja Brza procena pokušava da podrži formulisane adekvatne izlazne strategiju za ovu situaciju.

Ova Brza procena je sprovedena uglavnom tokom juna i dostavljena vlastima i socijalnim partnerima u Srbiji u septembru 2020. godine. Po zvaničnim statističkim podacima, u momentu kad je početkom maja ukinuto vanredno stanje, u Srbiji je bilo oko 9.800 zvanično prijavljenih slučajeva i nešto više od ukupno 200 smrti.¹⁴ Šestomesečni period između ukidanja vanrednog stanja i izbora se odlikovao suspenzijom gotovo svih mera za suzbijanje širenja virusa i dozvolom održavanja javnih skupova sa do 25.000 posetilaca. Međutim, krajem juna je broj aktivnih slučajeva krenuo da poprilično brzo raste. Ovo odražava obrazac stanja na celom Zapadnom Balkanu, gde je „drugi talas“ (ili „drugi vrh prvog talasa“ kako su ga neki nazvali) naizgled zapljusnuo ceo region. Severna Makedonija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Albanija su sve prijavile porast broja slučajeva u isto vreme kad i Srbija. Pre devetog jula, stope incidence u svim gorenavedenim državama su porasle na preko 25 zaraženih na 100.000 lica – što je bio prag za dozvolu ulaska u zemlje EU. Do početka avgusta, ukupni broj slučajeva je porastao na skoro 27.000 i u vreme pisanja ovog izveštaja zdravstvena kriza i dalje traje.

Sledeće verzije Brze procene će pružiti ažurirane podatke i analitiku kako država bude napredovala kroz fazu reaktivacije.

¹¹ Poslednji dostupni podaci Ankete o prihodima i uslovima života (SILK) su iz 2018. (godina prihoda 2017.).

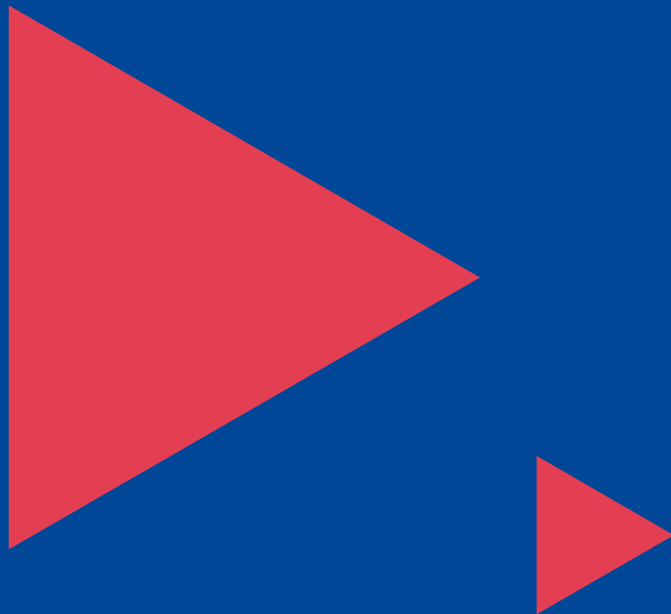
¹² Mikrosimulaciona analiza ovde koristi pristup koji su primenili Peruđini i Vladisavljević (2020), dostupan na <http://ftp.iza.org/dp13249.pdf>

¹³ Za podsektore (dvocifrena šifra po NACE Rev. 2) za koje nedostaju specifične ranjivosti je korišćena prosečna ranjivost drugih podsektora unutar sektora višeg nivoa (NACE prvi nivo). Za dodatne nedostajuće vrednosti prouzrokovane nedostatkom procene ranjivosti za bilo koji podsektor u sektorima višeg nivoa i nedostatkom podataka o sektoru aktivnosti u SILK, korišćen je metod imputacije podataka na osnovu zanimanja zaposlenih, regiona, stepena urbanizacije, godina, vrste ugovora (na određeno vreme, na neodređeno vreme) i ukupnog prihoda od rada.

¹⁴ <https://covid19.rs/>

► 02

► Socioekonomska situacija pre zdravstvene krize

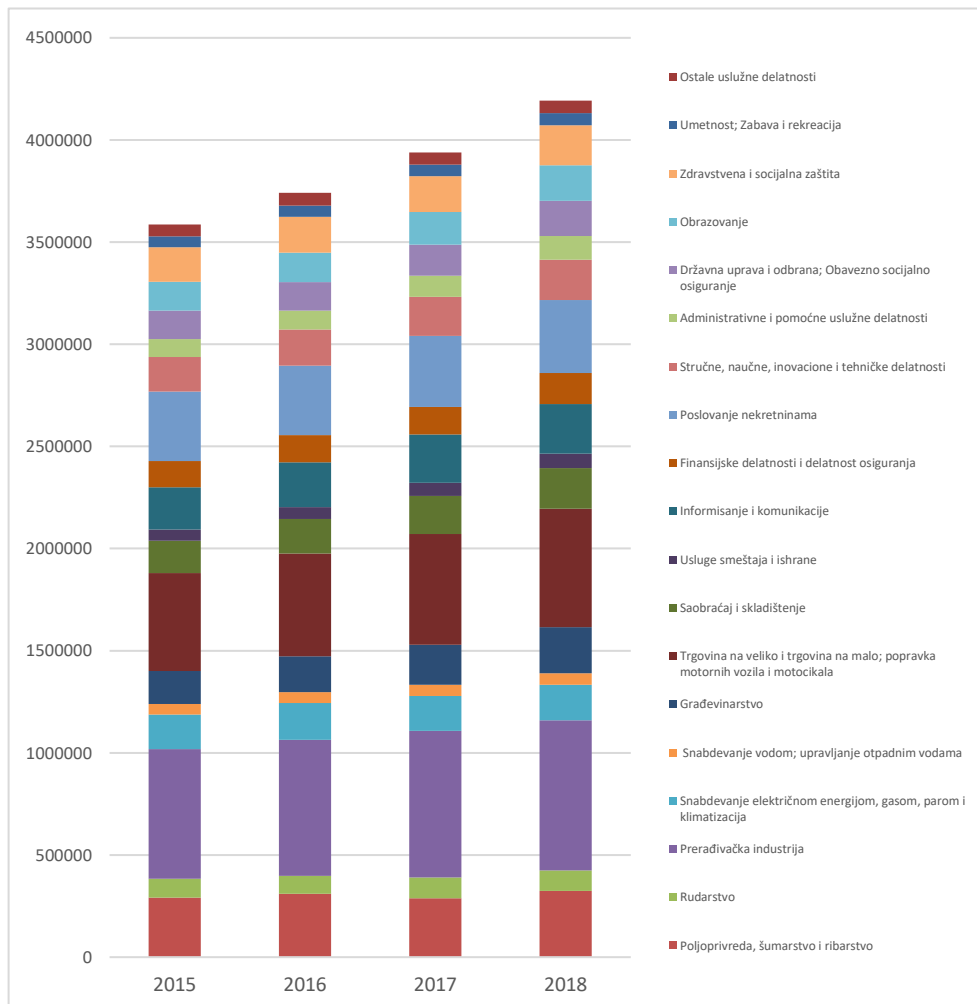
Nakon perioda pozitivnog ali diskretnog rasta od 2015. do 2017. godine, srpska privreda je počela da ubrzava u 2018.-oj i 2019.-oj godini, kada je BDP zabeležio prosečan godišnji rast od 4,2 %.

Na strani ponude, ekonomski rast se zasnivao uglavnom na uslužnom sektoru i u manjoj meri industriji i poljoprivredi. Udeo poljoprivrede u proizvodu i zapošljavanju opada, a na usluge otpada skoro 60% zaposlenosti i oko 62% bruto dodatne vrednosti (Slika 1, grafikon a). Privredni sektori koji su tokom 2019. najviše doprineli rastu su bili građevinarstvo (27,6% prosečnog rasta), IKT (7,4%), trgovina (6,1%), finansije i osiguranje (4,4%) i stručne delatnosti (3,9%).¹⁵ Proizvodnja, maloprodaja, transport, građevinarstvo i ugostiteljstvo su pokrili polovinu radnih mesta u privatnom sektoru (Slika 1, grafikon b).

Na strani potražnje, glavni pokretači rasta u prethodnih nekoliko godina su bili potrošnja i ulaganje u investicije. Radovi na izgradnji gasovoda do Bugarske podigli su realni rast BDP-a za 0,7 procentnih poena.¹⁶ Strane direktne investicije (SDI) su u 2019. godini dostigle 3,6 milijardi evra, što je ekvivalent 7,8% BDP.¹⁷ Iste godine, doznake su činile, 5,58% BDP, što je malo manje nego 2018. godine, kad su procenjene na 6,4% BDP.¹⁸

Slika 2.1 Sektorski raspored rasta, zapošljavanja i zarada

a) Dodata vrednost

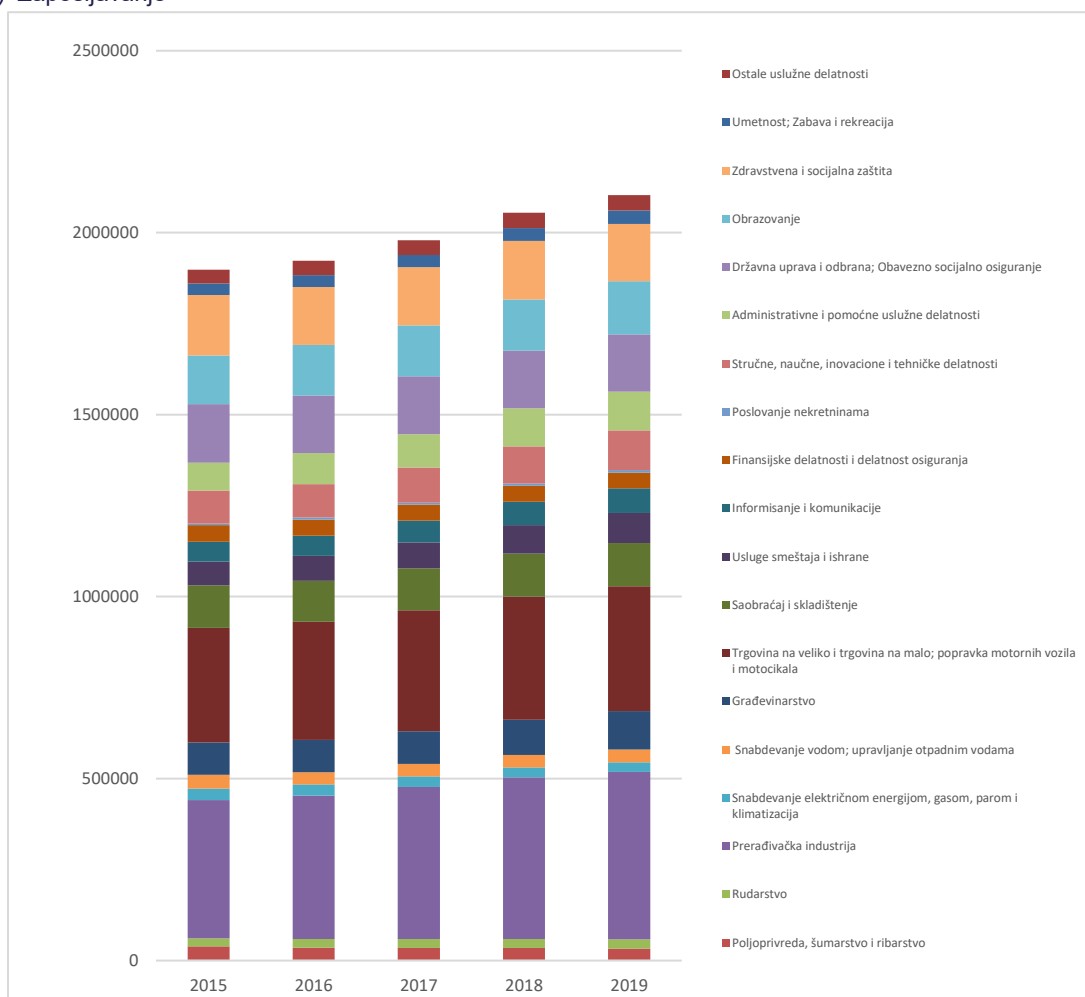
¹⁵ Republički zavod za statistiku Srbije: *Kvartalni bruto domaći proizvod u Republici Srbiji* (Saopštenje br. 144, 2020).

¹⁶ Svetska banka: *The economic and social impact of COVID-19. Country notes* (Western Balkans Regular Economic report No17, 2020).

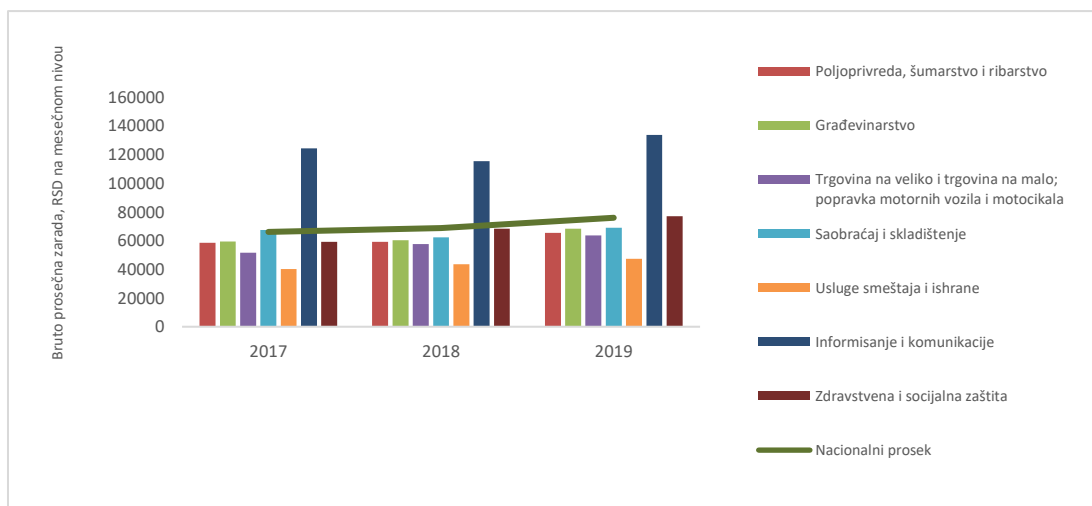
¹⁷ Svetska banka, Pokazatelji razvoja u svetu, različite godine.

¹⁸ Narodna banka Srbije.

b) Zapošljavanje

c) Zarade

Izvor: Republički zavod za statistiku Srbije.

Izvoz je 2019. godine porastao za 8,7% a uvoz za 9,2% što je dovelo do povećavanja deficita tekućeg računa platnog bilansa (6,9% BDP-a), uzimajući u obzir usporavanje rasta u Evropskoj uniji, glavnoj izvoznoj destinaciji Srbije. Do kraja 2019. godine, ukupni spoljni dug je počeo da raste u nominalnom smislu, dostigavši 28,4 milijarde evra ili 61,9% BDP-a.

Makroekonomska pozicija Srbije se poboljšala od 2014. godine. Program fiskalne konsolidacije se u periodu od 2014. do 2017. godine fokusirao na prilagođavanje potrošnje (zabrana zapošljavanja u javnom sektoru, nominalna smanjenja penzija i plata u javnom sektoru, smanjeno finansiranje subvencija i garancija za državna preduzeća) i povećanje prihoda (PDV i akcizne takse). Usled toga, Srbija je uspela da fiskalni deficit od 6,2% BDP iz 2014. godine pretvori u suficit od 1,1% BDP u 2017. i 0,6% BDP u 2018. godini. Ovaj suficit se 2019. pretvorio u mali deficit (0,2% BDP) usled višeg nivoa investicija (za 33,6% više u 2019. u poređenju sa 2018. godinom).¹⁹

Od 2014. godine, inflacija je niska i stabilna (sa prosekom od 2%), bankarski krediti su porasli (10,3% u odnosu na prošlu godinu, cifre iz februara 2020), a pritom se smanjio i broj nenaplativih kredita (do 4,1% na kraju 2019. godine).

Uprkos porastu dodate vrednosti po sektoru, kao u slučaju informacionih tehnologija, finansija, osiguranja i stručnih delatnosti, doprinos ovih sektora po pitanju otvaranja novih radnih mesta je bio ograničen. Značajan deo radne snage zaglavljen je u niskoproduktivnim poslovima u proizvodnji, građevinarstvu, maloprodaji i ugostiteljstvu, gde su zarade u proseku 10 do 30 posto niže od proseka na nacionalnom nivou.

Mala i srednja preduzeća (MSP) dominiraju u (formalnom) privatnom sektoru i čine 99,8% svih preduzeća u državi. Na njih odlazi 66,3% svih radnih mesta u „nefinansijskoj poslovnoj privredi“ Srbije i ona generišu 55,6% ukupne dodatne vrednosti. Velika preduzeća (sa 100 ili više zaposlenih) predstavljaju samo 0,2% svih preduzeća, ali generišu preko trećinu dodate vrednosti (44,4 %) i 33,7% zaposlenosti.²⁰

Unapređena makroekonomska perspektiva i pozitivni privredni rast doveli su do poboljšanja pokazatelja tržišta rada. Procene Ankete o radnoj snazi pokazuju da se u periodu od 2011. do 2019. godine stope aktivnosti radne snage radno sposobnog stanovništva povećale za 8,6 procentnih poena (od 59,5% u 2011. do 68,1% u 2019. godini), udeo zaposlenih u ukupnom stanovništvu porastao je sa 45,4 na 60%, a stopa nezaposlenosti opala (sa 23,6% u 2011. godini na 10,9%).²¹ Rodni jaz u stopama aktivnosti radne snage i zaposlenosti se smanjio u periodu od 2011. do 2019. godine, gde su 2019. stopa aktivnosti i zaposlenosti bile manje za 13 procentnih poena, za razliku od 17 i 15 procentnih poena u 2011. godini.²²

Rast zaposlenosti zabeležen u prethodne četiri godine (od 2016.) prvenstveno je bio zasnovan na proizvodnji, trgovini, ugostiteljstvu, građevinarstvu i stručnim delatnostima. U ovim sektorima otvoreno je 89% svih novih radnih mesta u ovom periodu. Broj radnih mesta je naročito rastao tokom 2016. i 2017. godine, a nešto manji porast je zabeležen tokom 2018. i 2019.

U 2019. godini je stopa nezaposlenosti radno sposobnog stanovništva bila 10,4% (tačnije 9,8% za muškarce i 11,5% za žene) . Dugoročna nezaposlenost je registrovana kod skoro dve trećine nezaposlenih (58,3%) gde su muškarci ugroženiji od žena (59,9% muškaraca nasuprot 57,6% žena).²³ Niskokvalifikovana lica (ISCED 0-2) su u većem riziku od nezaposlenosti (stopa nezaposlenosti od 13%) od ljudi sa srednjim (11,5%) i visokim obrazovanjem (8,5%).

¹⁹ Svetska banka: *Serbia systematic country diagnostic update* (april 2020).

²⁰ Evropska komisija. *SBA Fact Sheet*. Srbija, 2019.

²¹ Baza podataka Eurostata, Anketa o radnoj snazi, {lfsa_argan}, različite godine.

²² Baza podataka Eurostata, Anketa o radnoj snazi, godišnji podaci.

²³ Anketa o radnoj snazi u Republici Srbiji, 2019.

U 2019. godini, stopa nezaposlenosti među mladima (15–24) je iznosila 27,5%, što je dva i po puta više nego u slučaju odraslih. Otprilike 15,3% mladih spadaju u NEET kategoriju, tj. nisu u obrazovnom sistemu, ne pohađaju nikakvu obuku niti su zaposleni, gde je stopa neaktivnosti malo veća kod devojaka nego mladića (15,8% nasuprot 14,9%). Položaj mladih (15–24) na tržištu rada u Srbiji se poboljšava od 2011. godine, i registrovani su rast stopa aktivnosti radne snage (sa 28,5% na 29,7%) i zaposlenosti (sa 15,3% na 21,5%), kao i opadanje nezaposlenosti (sa 50,9% na 27,5%). Međutim, ovo poboljšanje se odrazilo više na mladiće nego devojke, kao i na mlade sa višim stepenom obrazovanja. Rast stope zaposlenosti mladih je delom rezultat višeg nivoa opšte zaposlenosti (sa porastom od otprilike 31 posto u periodu od 2011. do 2019. godine) a delom demografskih faktora (populacija u ovoj starosnoj grupi se smanjila za 14 posto od 2011. godine).

Kvalitet zapošljavanja i dalje predstavlja izazov u Srbiji. Neformalna zaposlenost čini 18,2% ukupne zaposlenosti i uglavnom obuhvata muškarce u najboljem dobu (25 do 54 godine) i starije radnike, lica sa nižim stepenom stručne spreme i radnike u Južnoj Srbiji.²⁴ Skoro 23% svih radnika ima ugovore o radu na određeno vreme, što je skoro dvostruko više u odnosu na 2011. godinu (12,4%), dok se broj prekarne radnika učestvostručio od 2011. godine (2,4% u 2011. i 8% u 2019. godini) pa je sad trostruko veći od proseka u državama EU (2,5%).

Privredni rast, porast zaposlenosti i niska inflacija su smanjili stopu rizika od siromaštva sa 26,7% u 2015. na 24,3% u 2018. godini. Grupe koje su najviše izložene riziku od siromaštva su deca i mladi, gde je skoro trećina lica uzrasta od 18 do 24 godine izložena ovom riziku, a prate ih nezaposleni (49%) i porodice sa dvoje ili više dece.²⁵ Prihodi 40% najsiromašnijih stanovnika su u proseku rasli 3,9% godišnje između 2013. i 2017. godine, što je veći rast od 1,5% koliko je registrovano za ukupno stanovništvo.²⁶ Ali ako izuzmemo napredak po pitanju smanjenja siromaštva, nejednakost je i dalje primetna. Iako opada, Gini koeficijent je 2018. godine iznosio 35,6%, što Srbiju svrstava među tri države sa najvećim Gini koeficijentom u Evropi.²⁷

Po istraživanju Svetske banke, udeo niskoplaćenih radnika u Srbiji iznosio je 22,9%, što možemo uporediti sa evropskim prosekom od 17,2%. Udeo niskoplaćenih je bio najveći među mladim radnicima (preko 30%).²⁸ Nivo obrazovanja i vrsta ugovora su u obrnutoj proporciji sa niskim zaradama, gde preko 48% radnika sa niskim stepenom stručne spreme i 36% lica sa ugovorom o radu na određeno vreme primaju niske zarade.²⁹

Socijalni transferi smanjuju rizik od siromaštva za 5,3 procentnih poena, gde glavni nacionalni program socijalne pomoći obuhvata 210.000 lica (ili oko 88.000 porodica). Po podacima Nacionalne službe za zapošljavanje broj nezaposlenih lica koja su tokom 2019. primala novčanu naknadu za slučaj nezaposlenosti iznosio je oko 6,7% svih prijavljenih nezaposlenih.³⁰

²⁴ Anketa o radnoj snazi u Republici Srbiji, 2019.

²⁵ Republički zavod za statistiku Srbije, Siromaštvo i društvena nejednakost, 2018.

²⁶ Svetska banka: *Serbia systematic country diagnostic update* (april 2020).

²⁷ Samo Bugarska i Litvanija su imale više Gini koeficijente u 2018. (39,6 i 36,9 %, vidi Eurostat: *Gini coefficient of equivalised disposable income* - EU-SILK anketa [ilc_di12])

²⁸ Svetska banka: *Western Balkans labor market trends 2018* (World Bank, Washington, D.C. 2018).

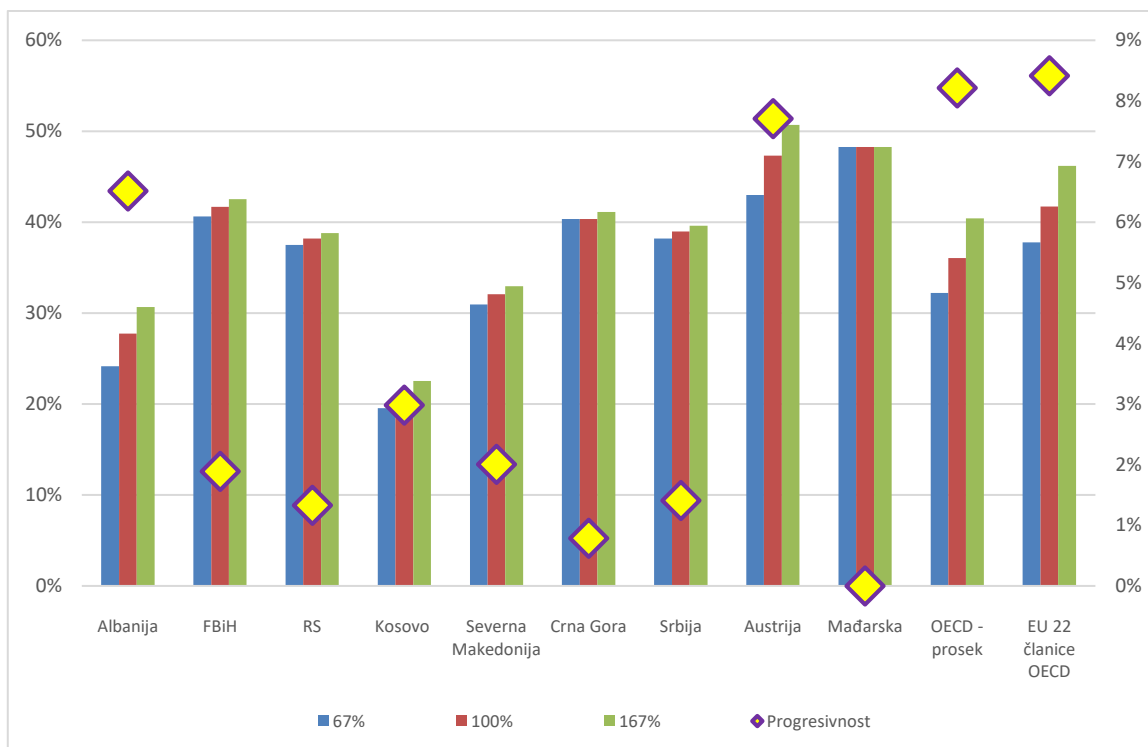
²⁹ Svetska banka i bečki Institut za međunarodne ekonomske studije: *Western Balkans Labour Market Trends 2019* (mart 2019).

³⁰ Vidi: Nacionalna služba za zapošljavanje: *Mesečni statistički bilten*, decembar 2019, dostupno na:

http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/14/14009_bilten_nsz_12_2019_-_broj_208.pdf

S obzirom na to da poresko opterećenje iznosi blizu 40% na nivou prosečne zarade poreski klin na polju rada je relativno visok u Srbiji i uglavnom nezavisan od nivoa prihoda (nedostatak progresivnosti), uprkos niskoj stopi poreza na dohodak građana. Paušalni porez na dohodak građana iznosi 10%, sa niskom neoporezivom sumom, bez neoporezive sume za članove domaćinstva i samo marginalnim stepenom progresivnosti. Stopa doprinosa za socijalno osiguranje je u 2019. godini smanjena na 37% (od 37,8% bruto zarade u prethodnim godinama) usled ukidanja dela doprinosa za osiguranje u slučaju nezaposlenosti na teret poslodavca.³¹

Slika 2.2 Poreski klinovi na Zapadnom Balkanu za jednog zaposlenog na 67 posto, 100 posto i 167 posto prosečnih zarada, u uporednom prikazu

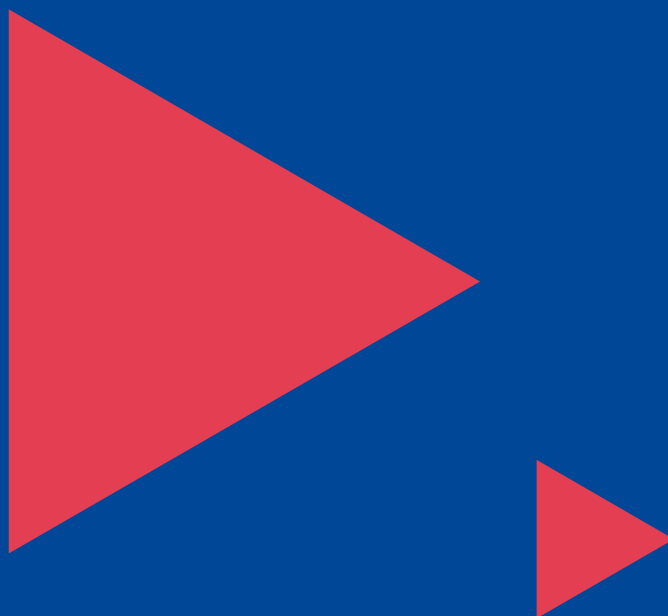

Izvor: Svetska banka i bečki Institut za međunarodne ekonomske studije: *Western Balkans Labour Market Trends 2019* – Specijalna tema: Troškovi rada, porezi na rad i zaposleni sa niskim zaradama na Zapadnom Balkanu.

³¹ Svetska banka i bečki Institut za međunarodne ekonomske studije: *Western Balkans Labour Market Trends 2019* (mart 2019), op. cit.

▶ 03

▶ Mehanizmi prenošenja

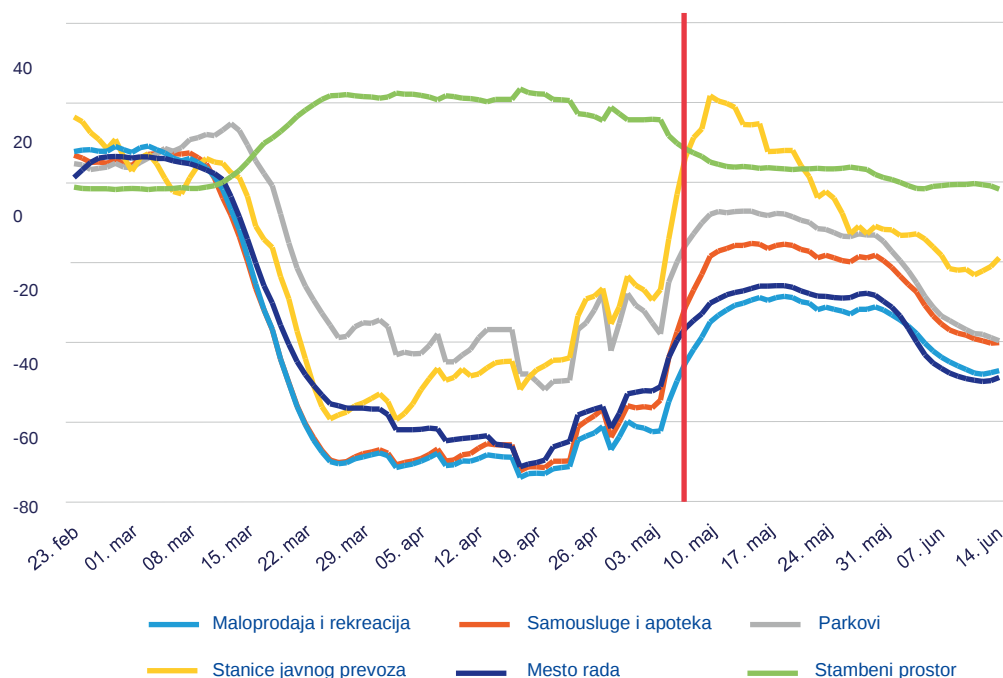
3.1 Direktni efekti usled mera suzbijanja širenja zaraze

Vlada Republike Srbije je na do sada neviđeni izazov koji pandemija predstavlja za sistem zdravstvene nege odgovorila kreiranjem paketa vanrednih mera. Mere za suzbijanje pandemije su podrazumevale zatvaranje škola i predškolskih ustanova, zabranu javnog okupljanja, ograničenja za određene delatnosti (npr. teretane, kafiće, restorane i druge delatnosti sa visokim nivoom međusobnih kontakata), ograničenja putovanja i potpunu obustavu javnog prevoza u gradovima, policijski čas, obavezni karantin za putnike iz inostranstva i potonje potpuno zatvaranje granica. Pored toga, roditelji male dece mogli su da ostanu kod kuće kako bi se brinuli o njima. Poslodavci, međutim, nisu dobili nikakvu finansijsku kompenzaciju za gubitak sati rada prouzrokovan ovakvim porodičnim obavezama. Mnoge od ovih mera su 6. maja obustavljene ukidanjem vanrednog stanja; druge su nastavljene uz određena prilagođavanja tokom novog talasa pandemije tokom juna i jula. Aneks 3 nudi više detalja o merama za suzbijanje pandemije, izolaciju i zaštitu zdravlja uvedenim od početka krize.

Zdravstveni radnici su bili pod naročitim opterećenjem zbog povećanih zdravstvenih rizika, produženog radnog vremena i stresa. Dok je za mnoge zaposlene u javnom sektoru karantin uglavnom značio prelazak na rad od kuće, privatna preduzeća su brzo morala da iznađu veći broj načina da se prilagode novom stanju. Neka su prešla na elektronsku trgovinu (prodaju preko interneta) i rad na daljinu. Radnici u delatnostima od javnog interesa, poput samoposluga i apoteka, trpeli su ogroman pritisak zbog povećanog rizika po njihovo zdravlje. Treba napomenuti da izvestan broj poslova koji su tokom karantina smatrani poslovima od javnog interesa spada u slabo plaćene. Sa druge strane, zaposleni na drugim zanimanjima ili u sektorima sa visokim rizikom od zaraze usled direktnog kontakta između pružaoca usluge i potrošača (npr. turizam, trgovina, transport) ili usled boravka velikog broja radnika u istom prostoru (npr. proizvodnja) obustavili su svoje aktivnosti kako bi sprečili širenje infekcije.

Neka preduzeća su pretrpela dvostruki udar - onaj izazvan karantinom i onaj proistekao iz smanjenja potražnje drugih preduzeća i klijenata. Između ostalog, opadanje potražnje je posledica manje pokretljivosti, rastuće nesigurnosti i iznenadnog pada raspoloživih prihoda u domaćinstvima koja su bila pogođena smanjenjem zarada i otpuštanjem. Izveštaj o kretanju Gugl zajednice (The Google Community Mobility Report)³² za Srbiju (Slika 3.1), na primer, pokazuje da su posete i boravak na lokacijama poput mesta rada, prodavnica i autobuskih stanica opali za 70% tokom vanrednog stanja. Iako je poseta samoposlugama i apotekama opala za 40%, to verovatno nije negativno uticalo na njihov promet, pošto su ljudi kupovali sve više pri svakom novom dolasku ili prešli na kupovinu preko interneta. Nakon ukidanja vanrednog stanja, nivoi aktivnosti su porasli. Međutim, izgleda da je porast broja slučajeva Covid-19 doveo do novog smanjenja kretanja u junu, kad su posete prodavnicama, mestu rada i stajalištima javnog prevoza opale za oko 20 procentnih poena u odnosu na maj.

³² Guglovi izveštaji o kretanju pokazuju kako su se posećivanje određenih lokacija i boravak na njima promenili u odnosu na polaznu situaciju. Polaznu situaciju predstavlja medijana za odgovorajući dan u sedmici tokom petonedelnog perioda od 03.01 do 06.02. 2020. Promene se računaju uz pomoć objedinjenih i anonimnih podataka.

Slika 3.1 Trendovi kretanja tokom karantina i nakon ukidanja ograničenja (sedmični proseki)

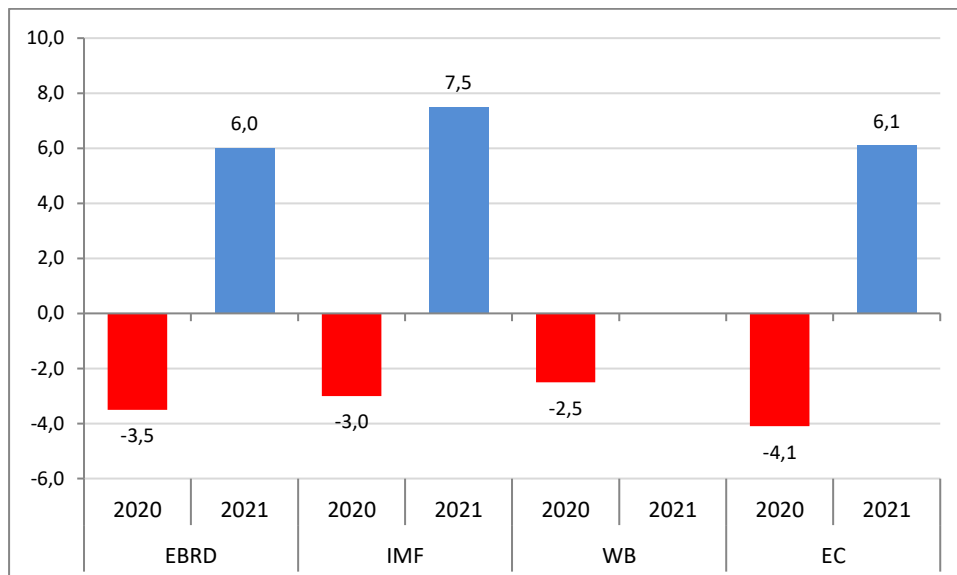
Izvor: Autorova elaboracija podataka Google LLC „Google COVID-19 Community Mobility Reports“. Dostupno na at: <https://www.google.com/covid19/mobility/> Pristupljeno: 23.06.2020.

Crvena vertikalna linija označava trenutak ukidanja mera.

Po zvaničnim izveštajima Republičkog zavoda za statistiku Srbije (RZSS), u aprilu je ukupna industrijska proizvodnja opala za 17,6% (u odnosu na prošlu godinu), dok je prerađivačka industrija iskusila pad od 20%. Najveći pad je zabeležen u proizvodnji motornih vozila (84%), tekstila (63%), i nameštaja, kompjuterskog softvera, gume, plastike i proizvoda od drveta (oko 50%). Podaci takođe ukazuju da je trgovina na malo opala za 20% (u odnosu na prošlu godinu) u aprilu 2020, gde je najveći pad primećen u prodaji benzina (35%) i neprehrambenih (isključujući piće i duvan) proizvoda (25 %). I uvoz i izvoz su opali za oko 30% gde se najviše smanjio izvoz trajne potrošačke robe (za oko 50%)

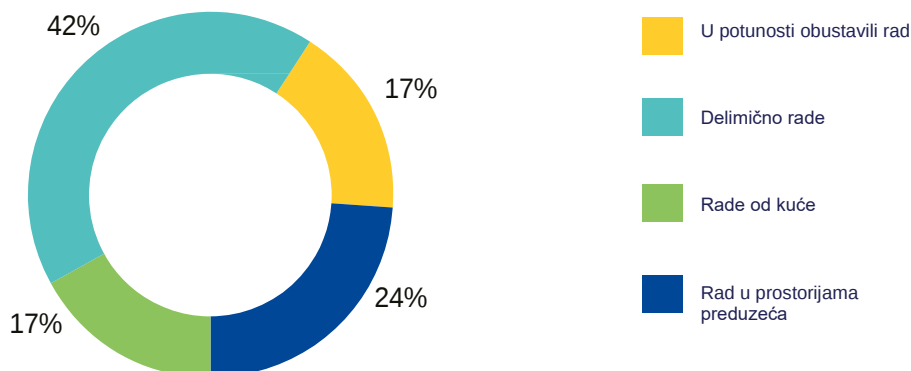
Projekcije MMF-a ukazuju na relativno „blag“ i privremen pad BDP-a od 3% u 2020. godini usled pandemije, kao i porast od 7,5% u 2021. Po prognozama Svetske banke iz aprila, ukoliko bi mere za suzbijanje pandemije bile ukinute krajem juna, BDP bi mogao da bude smanjen za oko 2,5% u 2020. godni, dok bi u slučaju produženja krize, smanjenje moglo da dostigne 5,2%. Narodna banka predviđa pad BDP-a od 1,5%, dok je Ministarstvo finansija prijavilo pad od 1,8%. Isti izveštaj navodi smanjenje javnih prihoda od 5,3% u periodu od januara do aprila 2020. u odnosu na isti period 2019. godine. Konačno, projekcije Evropske komisije navode pad BDP-a u iznosu od 4,1% u 2020. godini, praćen porastom od 6,1% u 2021. Projekcija stope nezaposlenosti Evropske komisije povoljnija je od projekcije MMF-a i predviđa stopu od 12,7% u 2020. godini (dok je 2019.g. iznosila 10,3%) i pun oporavak tokom 2021. godine, kada bi stopa nezaposlenosti mogla da se spusti na 10%.

Slika 3.2 Projekcija uticaja krize izazvane virusom Covid-19 na srpsku privredu (prognoze BDP, 2020–2021)

Izvor: Regionalna ekonomska prognoza EBRD – *From shock to recovery*, ekonomska prognoza Evropske komisije za proleće 2020. godine, prolećna prognoza Svetske banke, Globalna ekonomska prognoza MMF: *The Great Lockdown*.

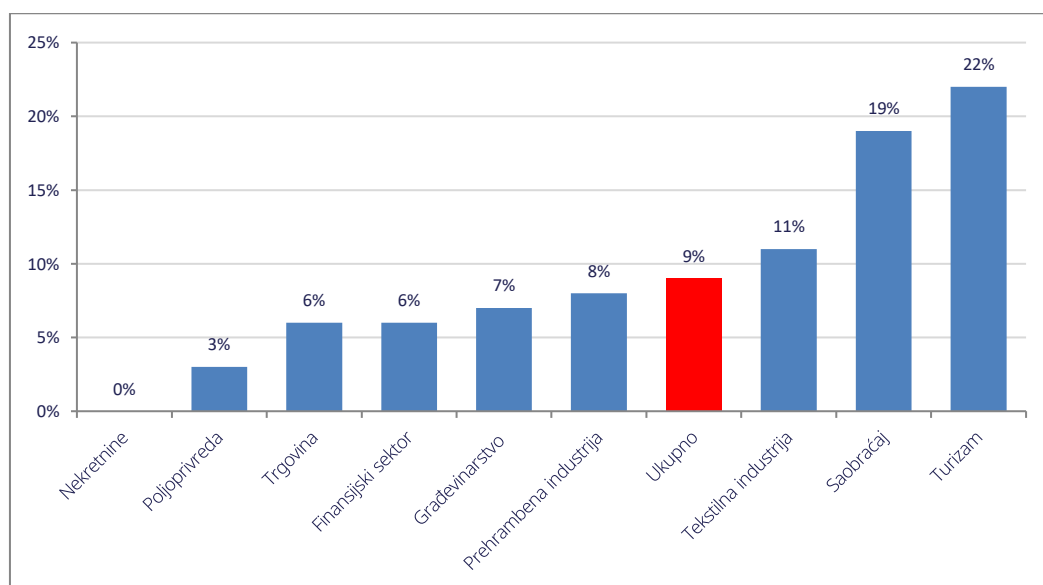
Po anketi koju je u aprilu sproveda Unija poslodavaca Srbije (UPS), oko 17% preduzeća je u potpunosti obustavilo aktivnosti tokom krize, 42% je zadržalo određeni nivo aktivnosti, a 17% je prešlo na poslovanje od kuće. Najveći udeo preduzeća koja su obustavila rad se javio među mikropreduzećima (do 10 zaposlenih), tačnije 26%. Oko 50% malih i srednjih preduzeća (od 10 do 100 i od 101 do 250 zaposlenih) su delimično obustavila aktivnosti tokom ovog perioda. Neki sektori su bili više pogođeni od drugih. U turizmu je 72% preduzeća u potpunosti obustavilo aktivnosti a 17% nastavilo da radi delimično; u tekstilnoj industriji je 41% u potpunosti prestalo sa radom a 43% delimično, dok u sektorima transporta i nekretnina ovo važi za 13% i 63% preduzeća.

Slika 3.3 Uticaj krize izazvane virusom Covid-19 na preduzeća u Srbiji

Izvor: Anketa preduzeća. UPS, MOR, EBRD (2020).

U vreme anketiranja, većina preduzeća je očekivala da će moći da u potpunosti vrate svoje poslovanje na nivo pre epidemije u roku od mesec dana (oko 30% ispitanika) ili za jedan do tri meseca (36%). Oko jedne petine preduzeća je očekivalo da će im trebati od tri do šest meseci, a 10% da će im trebati više od šest meseci.

Sve u svemu, oko 9% preduzeća je moralo da otpusti deo zaposlenih zbog pandemije. Anketa takođe ukazuje da je većina ovih preduzeća - oko 63% - otpustila do 10% zaposlenih. Vlada je za preduzeća koja se prijavljuju za finansijsku pomoć uvela kriterijum po kome mogu da otpuste samo do 10% svoje radne snage u periodu od februara nadalje. Podaci ukazuju na to da je 96% preduzeća ispunilo taj kriterijum i dobilo pravo na državnu finansijsku pomoć tokom krize.

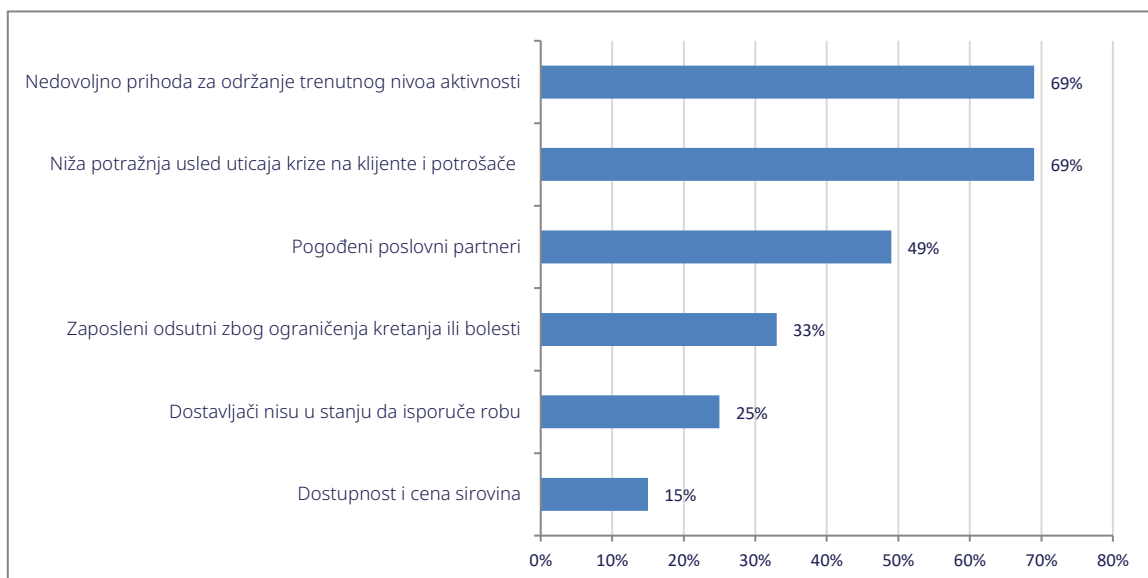
Slika 3.4 Preduzeća koja su prijavila da su bila primorana da otpuste radnike, ukupno i po odabranim sektorima

Izvor: Anketa preduzeća. UPS, MOR, EBRD (2020).

Efekat na specifične sektore je takođe vidljiv iz podataka o otpuštanjima. Preduzeća u turizmu, transportu i tekstilnoj industriji su morala da otpuste veliko deo radne snage u poređenju sa prosekom svih sektora (tačnije, 22%, 19% i 11%). Na sasvim drugom kraju su nekretnine i poljoprivreda. Po procenama Vlade, sektor saobraćaja je od početka krize doživeo gubitke u iznosu od 110 miliona evra, a dramatično je opao broj rezervacija i dolazaka u turizmu.³³ Proizvodnja, koja je bila glavni pokretač privrede i zapošljavanja u proteklih nekoliko godina će verovatno iskusiti gubitke, naročito po pitanju izvoza u EU. Usled opadanja izvoza i manjih doznaka bilans tekućeg računa platnog bilansa će se značajno pogoršati.

Slika 3.4 predstavlja glavne izazove sa kojima se preduzeća suočavaju tokom krize. Više od dve trećine je ukazalo na pad potražnje usled uticaja krize na klijente i potrošače i nedovoljne prihode kao najveće probleme. Oko polovina preduzeća je izjavila da su njihovi poslovni partneri pogođeni krizom i da je to uticalo i na njih. Svako treće preduzeće je istaklo odsustvo zaposlenih usled ograničenja kretanja ili bolovanja. Dodatni razlozi koji onemogućavaju redovan rad preduzeća su uključivali i nedostupnost sirovina i prekinute lance snabdevanja.

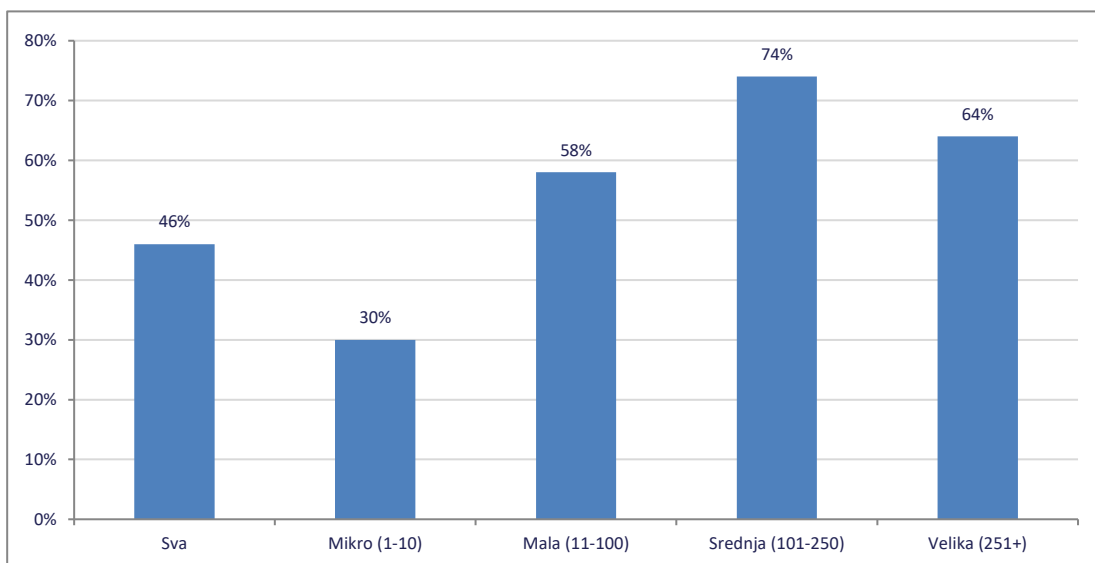
Slika 3.5 Glavni izazovi sa kojima se preduzeća suočavaju usled pandemije virusa Covid-19 (moguće je odabrati više odgovora)

Izvor: Anketa preduzeća. UPS, MOR, EBRD (2020).

Okolo polovina anketiranih preduzeća (46%) ima pristup sopstvenim sredstvima (npr. gotovini, ušteđevini) ili pristup alternativnim/eksternim izvorima finansija (npr. kreditima ili bespovratnim sredstvima) za oporavak poslovanja. Postoje velike varijacije po pitanju pristupa sredstvima u zavisnosti od veličine preduzeća: samo 30% mikropreduzeća ima pristup sredstvima u poređenju sa 74% srednjih i 64% velikih (Slika 3.6).

³³ Svetska banka: *The economic and social impact of COVID-19. Country notes* (april 2020.), op.cit.

Slika 3.6 Preduzeća sa pristupom sredstvima za oporavak poslovanja, po veličini

Izvor: Anketa preduzeća. UPS, MOR, EBRD (2020).

3.2 Indirektni efekti usled globalne i regionalne međuzavisnosti

Srbija ima otvorenu i integrisanu privredu. Njen glavni partner je EU u koju je tokom 2019. otišlo oko dve trećine srpskog izvoza. Dugotrajno ograničenje kretanja i smanjenje privredne aktivnosti glavnih partnera Srbije (predviđa se da će BDP EU opasti za 7,5%³⁴) će nužno dovesti do opadanja ekonomske saradnje, što će opet imati raznolik efekat na različite sektore i gde će najugroženiji biti turizam, izvozna preduzeća i preduzeća koja se oslanjaju na uvozne sirovine.

Pored EU, i drugi glavni ekonomski partneri Srbije su osetili uticaj krize izazvane virusom Covid-19 i predviđaju negativnu ekonomsku prognozu za 2020. godinu sa skromnim pozitivnim znacima u 2021. (Tabela 3.1).

Tabla 3.1 Udeo u izvozu i predviđenim promenama BDP-a, glavni trgovinski partneri (%)

	Udeo u izvozu	Promene BDP-a (procena za 2020.)	Promene BDP-a (procena za 2021.)
Nemačka	13	-7	5.2
Italija	10	-9.1	4.8
Bosna i Hercegovina	8	-5	3.5
Rumunija	6	-5	3.9
Ruska Federacija	5	-5.5	3.5

Izvor: ZSRŠ - Saopštenje o spoljnoj trgovinskoj robnoj razmeni i prognozama MMF, april 2020.

Komplikovanje procedure ulaska u zemlju su dovele do zagušenja saobraćaja i trgovine. Ograničenja putovanja i smanjenje potražnje su suspendovale aktivnosti izvoznih preduzeća, od kojih je većina već bila pogođena merama za suzbijanje virusa. Čak i ako budu mogla da nastave proizvodnju, ograničenja distribucije će verovatno dodatno opteretiti njihov tokove novca. Ovi efekti su već vidljivi u statistici o spoljnoj trgovini. U aprilu, srpski uvoz i izvoz su smanjeni za oko 30% u poređenju sa prethodnom godinom, kao i martom 2020. godine.

Tabela 3.2 Smanjenje spoljnotrgovinske razmene (april 2020.)

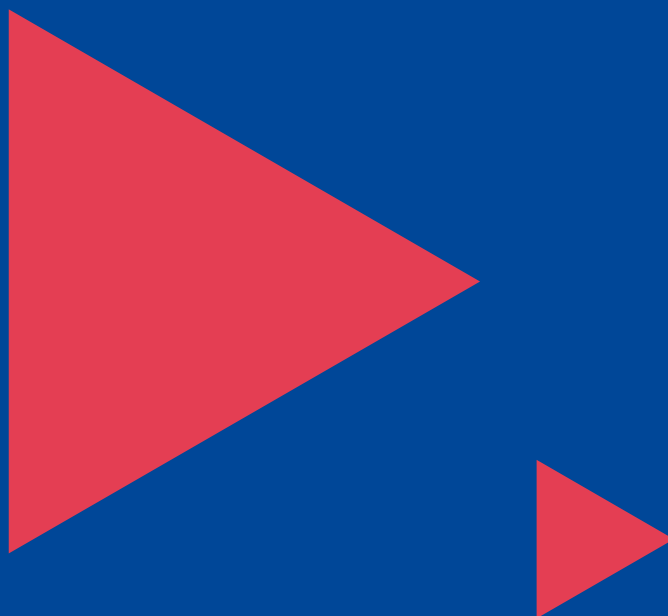
	Godišnje promene	Mesečne promene
Izvoz	–29.2 %	–27.5 %
Uvoz	–28.4 %	–33.4 %

Izvor: ZSRS - Saopštenje o spoljnoj trgovinskoj robnoj razmeni (nominalne vrednosti).

Pored toga, kriza će verovatno smanjiti strane direktne investicije, pošto su mnoge države usvojile mere za pomoć domaćoj proizvodnji i preduzećima, ali se to još uvek ne vidi iz trenutno raspoloživih podataka. Ministarstvo finansija objavilo je u prvom kvartalu 2020. godine neto priliv SDI od 821,6 miliona evra, što je za oko 3,5% više nego u istom periodu prethodne godine. Rastući trend u prvom kvartalu 2020. je nastavak pozitivnih kretanja koja su rezultirala porastom udela SDI u BDP-u sa 3,5% u 2014. na 7,8% u 2019. godini.

► 04

► Uticaj na tržište rada

Pandemija Covid-19 je pogodila Srbiju nakon godine do tada nezabeleženog rasta zaposlenosti, tokom koje je otvoreno gotovo 70.000 novih radnih mesta. Model MOR za predviđanje događaja u bliskoj budućnosti pokazuje kontrakciju zapošljavanja u privredama Zapadnog Balkana tokom prvog kvartala 2020, procenjenju na pad broja radnih sati od 5,6%. Ova ciljna promenljiva odražava i prekide radnog odnosa i druga privremena smanjenja broja radnih sati. Procenjeni gubitak radnih sati u drugom kvartalu iznosio je 14,5%.³⁵

Nezaposlenost očigledno nije najbolji pokazatelj neposrednog uticaja krize na tržište rada.³⁶ MOR predlaže uzimanje broja radnih sati izgubljenih svake sedmice usled krize i onda prevođenje ove informacije, zarad bolje razumevanja tog podatka, u ekvivalent posla sa punim radnim vremenom. Kratkoročni efekti će najverovatnije biti izuzetno loši, pošto su mnoge delatnosti morale u potpunosti da stanu, dok su druge radile sa smanjenim kapacitetima. Međutim važno je napomenuti da nisu svi radnici koji su prestali da rade tokom karantina bili momentalno otpušteni. Neki poslodavci su se odlučili da nastave da plaćaju zaposlene, bilo iz sopstvenih resursa ili uz podršku novih programa Vlade za očuvanje radnih mesta, nadajući se da će najgori deo krize uskoro proći. Do kraja juna 2020. godine, MOR je bio u stanju da kreira procene kretanja u bliskoj budućnosti na ukupnom nivou za sve privrede Zapadnog Balkana. U poslednje vreme omogućeno je i kreiranje neposredne procene ovih kretanja usled veće dostupnosti visokofrekventnih pokazatelja za određene države (npr. Severnu Makedoniju i Srbiju). Međutim, ove brojke nikako ne bi trebalo tumačiti kao stvarni broj izgubljenih radnih mesta, s obzirom na to kako je kriza uticala na zaposlene i preduzeća u Srbiji (kao što je objašnjeno u Odeljku 3), kao i s obzirom na činjenicu da su mere za očuvanje radnih mesta bile najavljene i preduzete relativno rano tokom karantina.

Tabela 4.1 Sati rada i njihov ekvivalent u izgubljenim poslovima sa punim radnim vremenom na Zapadnom Balkanu i u izabranim zemljama

Referentna oblast	Vreme	Izgubljeni ekvivalent poslova (40 sati)	Izgubljeni ekvivalent poslova (48 sati)	Procenat izgubljenih radnih sati
Zapadni Balkan	2020 - Q1	300 000	250 000	4.5
Zapadni Balkan	2020 - Q2	980 000	810 000	14.5
Severna Makedonija	2020 - Q1	30 000	20 000	3.1
Severna Makedonija	2020 - Q2	120 000	100 000	14.1
Republika Srbija	2020 - Q1	190 000	160 000	5.6
Republika Srbija	2020 - Q2	510 000	420 000	14.8

Izvor: Model MOR za predviđanje događaja u bliskoj budućnosti (26. jun 2020.).

Stopa nezaposlenosti, nivo prijavljene nezaposlenosti i drugi relevantni pokazatelji će igrati značajniju ulogu u usmeravanju odluka o državnim politikama tokom faza reaktivacije i oporavka. Slično trenutnom trendu u Zapadnoj Evropi, Srbija može doživeti spor ali trajni pad stope zaposlenosti. Administrativni podaci iz Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ) još uvek ne omogućavaju stvaranje detaljne slike o trenutnim efektima na tržište rada. U julu 2020. je bilo oko 518.000 prijavljenih nezaposlenih lica (287.000 žena), skoro 11.000 manje nego u decembru 2019. (kada je bilo oko 529.500 prijavljenih nezaposlenih lica) i 4.000 više nego u februaru 2020. godine, neposredno pre početka krize. Sve u svemu, kretanja sa aspekta novčanih davanja koja NSZ isplaćuje korisnicima se u 2020. godini ne razlikuju mnogo od onih iz istog perioda 2019. U julu 2020. godine, NSZ je isplatila novčana davanja za 32.965 nezaposlenih lica (17.127 žena), što je skoro 1.800 manje nego u julu 2019. godine.

³⁵ ILO Monitor: Covid-19 and the world of work. Updated estimates and analysis. Peto izdanje (30.06.2020). Dostupno na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_749399.pdf

³⁶ ILO Monitor: Covid-19 and the world of work. Drugo izdanje (14.04. 2020).

4.1 U pozadini nezaposlenosti: ugroženi radnici i preduzeća

Ovaj odeljak se zasniva na metodologiji koju koristi publikacija *ILO Monitor on Covid-19 and the World of Work* (Monitor MOR o Covid-19 i svetu rada).³⁷ Na osnovu finansijskih i ekonomskih podataka u realnom vremenu je moguće proceniti uticaj krize na sektorskom nivou. Neki od rezultata ankete preduzeća koju je sprovedla Unija poslodavaca Srbije su korišćeni za kalibraciju ove izjave. Sledeći odeljak nudi procenu o potencijalno ugroženim radnicima i preduzećima na osnovu identifikacije sektora u kojima je najverovatniji oštri pad ekonomskih rezultata.

4.1.1 Mapiranje ranjivosti sa aspekta rada na nivou sektora

Mapiranje ranjivosti sa aspekta rada na sektorskom nivou uzima u obzir 45 privrednih sektora,³⁸ što predstavlja oko 90% radne snage u Srbiji. Relativna ranjivost svakog sektora sa aspekta izloženosti negativnim potresima se određuje uz pomoć niza faktora. Ovi faktori uključuju zastupljenost samozapošljavanja (gde je posebna pažnja posvećena samozaposlenima za sopstvene potrebe) i neformalne zaposlenosti, stepen prekarnosti ugovora (sa posebnim osvrtom na privremene i povremene poslove), nivoe zarade i prisustvo mikropreduzeća (do 10 zaposlenih). Ukupna ranjivost jednog sektora se ocenjuje na skali od pet stepeni: niska, niska do srednja, srednja, srednja do visoka, visoka. Sve u svemu, procenjeno je da je 27 sektora srednje visoko ili visoko ranjivo na potrese izazvane krizom, što predstavlja oko 62% ukupne zaposlenosti (Tabela 4.2).

Žene, koje čine 76% zaposlenih u sektoru zdravstva i nege u Srbiji su na prvim linijama krize. One su većinski zastupljene i u neformalnom sektoru usluga, kao i radno-intenzivnoj proizvodnji (npr. žene čine 81% radne snage u industriji odeće). Ako uračunamo i rodnu dimenziju, 53,9% poslova spada u visoko ranjive sektore,³⁹ što je za oko 6 procentnih poena više od broja poslova koji su smatrani visoko ranjivim u prvobitnom scenariju.

Tabela 4.2 Izloženost potresima

	Ukupna ranjivost		Ranjivost povezana sa rodom		Ranjivost povezana sa starosnim dobom	
	Br. sektora	Udeo zaposlenosti (%)	Br. sektora	Udeo zaposlenosti (%)	Br. sektora	Udeo zaposlenosti (%)
niska ranjivost	4	7.9	4	7.9	4	7.9
niska do srednja	9	11.9	5	8.2	5	7.5
srednja ranjivost	5	8.4	7	11.0	5	9.3
srednja do visoka	11	14.6	10	9.4	7	9.5
visoka ranjivost	16	47.7	19	53.9	24	56.3

Izvor: Autorovi proračuni zasnovani na nalazima ARS.

³⁷ Dostupno na: <https://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/impacts-and-responses/lang--en/index.htm>

³⁸ Ovo se odnosi na dvocifrenu klasifikaciju aktivnosti u okviru NACE (NACE Rev. 2).

³⁹ Za svrhe kreiranja profila ranjivosti sektora, smatra se da žene dominiraju u onom sektoru u kom udeo žena prevazilazi medijanu udela žena u svim sektorima u privredi. Ovo pruža tačnije rezultate, pošto je kod žena stopa zaposlenosti niža, a stope nezaposlenosti i neaktivnosti više nego kod muškaraca. Ista logika se primenjuje i po pitanju analize sa aspekta starosti.

Kad je u pitanju ranjivost povezana sa starosnom dobi, prvo izdanje Brze procene razmatra samo specifičnu ranjivost mladih (15–29 godina) na tržištu rada. Ono prilagođava analizu sektorskih ranjivosti uzimajući u obzir nalaze iz prethodnih globalnih kriza u vezi sa činionicima koji čine zaposlenost mladih procikličnom, što podrazumeva i viši udeo MSP u zaposlenosti (MOR, OECD, MMF). Sledeće verzije izveštaja će uzeti u obzir i veću ranjivost starijih radnika tokom ove zdravstvene krize.

Aneks 1 nudi detaljno mapiranje ranjivosti sektora sa aspekta rada na nivou dvocifrene šifre delatnosti.

4.1.2 Ugrožene delatnosti i preduzeća

Sličan pristup je primenjen radi identifikacije ugroženih delatnosti i preduzeća u pojedinim sektorima. Pored sektorske distribucije ekonomskih jedinica, analiza uzima u obzir i različite vrste preduzeća (poslodavačka i neposlodavačka preduzeća,⁴⁰ ili samozaposlene za sopstvene potrebe), zajedno sa zaposlenošću po veličini ekonomskih jedinica. U ovoj analizi ćemo iskoristiti anketu preduzeća koju je sprovedla Unija poslodavaca Srbije. Oko dve trećine poslodavačkih i neposlodavačkih preduzeća nalaze se u teško pogođenim sektorima. Mnogi od ovih sektora se odlikuju različitim nivoima sive ekonomije, a prostor za politike koje bi odgovorile na potrebe takvih preduzeća je trenutno ograničen ili ne postoji.

Zatvaranje radnih mesta ima neposredan i veoma negativan efekat na trenutno poslovanje preduzeća pa ih je dovelo u visok rizik od nelikvidnosti. Čak i kada su ukinute mere za suzbijanje širenja virusa, preduzeća koja su opstala i dalje su se suočavala sa izazovima. Više izvora navodi da će oporavak verovatno biti nesiguran i spor. Za preduzeća koja su deo globalnih lanaca snabdevanja, problemi dobavljača i kupaca u drugim zemljama će prouzrokovati dalji pad tražnje za njihovim proizvodima. Povratak na uobičajeno poslovanje će zahtevati značajna prilagođavanja i dodatne troškove, uključujući i sa aspekta obezbeđivanja bezbednog radnog okruženja. U odsustvu delotvornih politika ovi novi zahtevi će verovatno značajno opteretiti preduzeća.

Uz pomoć ankete preduzeća moguće je utvrditi relativan uticaj potresa na sektore privrede. Detaljna analiza pokriva 39 sektora.⁴¹ Tabela 4.3 pokazuje da je većina sektora prijavila srednji uticaj (43,6%), pa potom srednji do visokog i visoki (25,6%).

⁴⁰ Za svrhe ovog rada, termin "neposlodavačka preduzeća" se odnosi na samostalne radnike bez poslodavca. Ovo podrazumeva vlasnike preduzeća u kojima su oni jedini zaposleni i samozaposlene za sopstvene potrebe u porodičnim tržišnim preduzećima bez drugih zaposlenih, što su zvanični termini dati u *Rezoluciji o statistici u vezi sa radnim odnosima*, XX Međunarodna konferencija statističara rada: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/meetingdocument/wcms_648693.pdf

⁴¹ Odgovori na anketu mapiraju sektore na nivou jednocifrene šifre delatnosti. Pored toga, za neke sektore nije bilo dovoljno ispitanika. S obzirom na ova ograničenja Ekspertska grupa je bila u stanju da direktno identifikuje uticaj krize za 35 od 45 sektora. Za četiri dodatna sektora analiza pretpostavlja sličan uticaj kao u sektorima koji pripadaju istoj jednocifrenoj NACE (rev.2) grupi. Na kraju je za analizu iskorišćeno 39 sektora. Preduzećima je postavljeno pitanje: „Koliko je bio nivo finansijskog uticaja (prihodi ili prodaja) na vaše preduzeće i koliko vam je poremećeno poslovanje?“, i ponuđena im je skala odgovora od 1 (bez uticaja) do 4 (pun uticaj). Kako bi se dobila petostepena skala, algoritam je upotrebio dva dodatna pitanja: „Da li vaše preduzeće trenutno radi?“ i „Koliko bi trebalo vašem preduzeću da u potpunosti obnovi poslovanje?“ Nivo relativnog uticaja se računa u obliku proseka za sektor na osnovu ankete preduzeća.

Tabela 4.3 Uticaj pandemije virusa Covid-19 na sektorskom nivou

		Uticaj					
		nizak	nizak do srednji	srednji	srednji do visok	visok	ukupno
Ranjivost	Niska	2	1	1	0	0	4
	Niska do srednja	2	1	5	0	1	9
	Srednja	1	0	3	0	1	5
	Srednja do visoka	0	2	5	2	1	10
	Visoka	0	3	3	3	2	11
	Ukupno	5	7	17	5	5	39

Izvor: Autorov proračun.

Tabela 4.4 unakrsno prikazuje izloženost potresu i jačinu istog na petostepenoj skali. Svetlosive ćelije označavaju sektore sa srednje do visokom i visokom ranjivošću na koje je jako uticao Covid-19 (srednje do visok i visok uticaj). Tamno sive ćelije označavaju najproblematičniju oblast. U svetlosivoj zoni se nalazi 17 sektora, a tamnosivoj 8. U sektorima zaposleno je 47,7% odnosno 36,5% radnika u Srbiji, tj. radnici čije je zaposlenje pod rizikom i pod visokim rizikom zbog virusa Covid-19. Treba napomenuti da bi ovi procenti bili viši ukoliko bismo imali izvore informacija neophodne za evaluaciju uticaja u svim sektorima na nivou jednocifrene šifre delatnosti.

Tabela 4.4 Uticaj potresa na zapošljavanje na sektorskom nivou (%)

		Rizik				
		nizak	nizak do srednji	srednji	srednji do visok	visok
Ranjivost	Niska	5,9%	0,7%	1,3%	0,0%	0,0%
	Niska do srednja	5,6%	0,8%	4,7%	0,0%	0,7%
	Srednja	0,6%	0,0%	7,0%	0,0%	0,8%
	Srednja do visoka	0,0%	1,9%	4,6%	3,1%	0,7%
	Visoka	0,0%	4,8%	5,8%	26,2%	6,5%

Izvor: Autorov proračun.

Osam sektora koji su izuzetno izloženi virusu Covid-19 i izuzetno pogođeni njime su:

1. Trgovina na veliko, osim trgovine motornim vozilima i motociklima
2. Trgovina na malo, osim trgovine motornim vozilima i motociklima
3. Trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikala
4. Smeštaj
5. Kopneni saobraćaj i cevovodni transport
6. Delatnost pripremanja i posluživanja hrane i pića
7. Šumarstvo i seča drveća
8. Poljoprivredna proizvodnja, lov i prateće uslužne delatnost

U ovih osam sektora ima skoro 314.000 samozaposlenih i preko 267.000 neformalnih radnika; 735.000 zaposlenih radi u mikropreduzećima a preko 100.000 ima ugovor o radu na određeno vreme. Stoga kumulativni broj radnika koji su u najvećoj opasnosti da izgube posao i prihode iznosi između 5 i 25 odsto svih zaposlenih u Srbiji.

Nedavna istraživanja potvrđuju da su već ranjivi radnici – neformalno zaposleni, samozaposleni, radnici sa niskim zaradama, zaposleni po ugovoru na određeno vreme i u malim preduzećima, kao i žene i mladi - u najvećoj opasnosti da budu žrtve ekonomske recesije.⁴² Veći uticaj krize na zaposlene i mikropreduzeća koji se već nalaze u ranjivom položaju na tržištu rada može potencijalno da pogorša siromaštvo i postojeću nejednakost.

Globalne procene MOR ukazuju na to da će prosečni mesečni prihodi neformalnih radnika opasti za 28% u zemljama višeg srednjeg dohotka, 76% u zemljama visokog dohotka i 82% u zemljama nižeg srednjeg i niskog dohotka. Sa dodatnim povećanjem nejednakosti prihoda između radnika, još veći deo neformalnih radnika će se naći u nepovoljnoj situaciji. Ukoliko pretpostavimo situaciju u kojoj ne postoje alternativni izvori prihoda, izgubljeni prihodi od rada bi mogli da povećaju relativno siromaštvo neformalnih radnika i njihovih porodica za više od 21 procentnog poena u zemljama gornjeg srednjeg dohotka i za 56% u zemljama nižeg srednjeg dohotka.⁴³

Tabela u Aneksu 2 nudi unakrsni pregled mapiranja ranjivosti sektorā sa aspekta rada i procenu uticaja krize na nivou dvocifrenih šifri delatnosti.

4.2 Smanjivanje ranjivosti: uloga institucija tržišta rada

Od početka krize, vlade i socijalni partneri u zemljama sa jakim institucijama tržišta rada primenili su tri glavna pristupa očuvanju radnih mesta i prihoda radnika. Prvi niz intervencija odnosi se na programe za održavanje zaposlenosti koji za cilj imaju očuvanje radnih mesta dok se preduzeća bore sa krizom. Ovo podrazumeva različite pakete mera, uključujući deljenje posla i dobrovoljno skraćivanje radnog vremena. Kada su u pitanju radnici koji generalno nemaju pristup ovakvim merama (samozaposleni i sezonski radnici, radnici u atipičnim oblicima rada) uvedena je i privremena finansijska pomoć. Druga grupa intervencija nudi pomoć radnicima koji će ostati bez posla usled usporavanja privrede putem privremenog relaksiranja kriterijuma za naknadu za slučaj nezaposlenosti i naknada za tražioce posla. Treći paket intervencija podrazumeva proširenje obuhvata socijalnih prava i davanja (poput socijalne pomoći i programa aktivacije) na lica i domaćinstva koja se ne kvalifikuju za mere za očuvanje radnih mesta i programe za zaštitu od nezaposlenosti.

U skladu sa nekim od gorepomenutih pristupa, organi vlasti u Republici Srbiji usvojili su niz privremenih mera kako bi sprečili ili ublažili negativne ekonomske i socijalne posledice krize (vidi Aneks 4 za spisak mera i Odeljak 5 za pregled efekata). Sprovođenje, nastavak i proširenje ovih mera i programa bi, međutim, zahtevalo investicije u operativne kapacitete ministarstva nadležnog za rad i Nacionalne službe za zapošljavanje (NZS) kao i bolju saradnju sa drugim institucijama poput Centara za socijalni rad i Poreske uprave. Isto tako, Inspektorat za rad i sindikati igraju značajnu ulogu u pregovaranju i nadgledanju bezbednog povratka na rad u saradnji sa poslodavcima i njihovim organizacijama tokom faze reaktivacije. Na predlog Uprave za bezbednost i zdravlje na radu Republike Srbije usvojen je Pravilnik o preventivnim merama za bezbedan i zdrav rad za sprečavanje pojave i širenja epidemije zarazne bolesti. U skladu sa Pravilnikom svi poslodavci bili su obavezni da pripreme plan preventivnih mera i obaveste radnike o tome do 10.08.2020. Pravilnik se zasniva na Zakonu o bezbednosti i zdravlju na radu i nalaže poslodavcima da uspostave preventivne mere u cilju smanjenja rizika na radnom mestu. Pravilnik se ne primenjuje na rad na terenu i rad od kuće.

42 <https://www.iza.org/publications/dp/13249/social-stability-challenged-pandemics-inequality-and-policy-responses>

43 ILO Monitor: Covid-19 and the world of work (29.04.2020), treće izdanje, ažurirane procene i analiza.

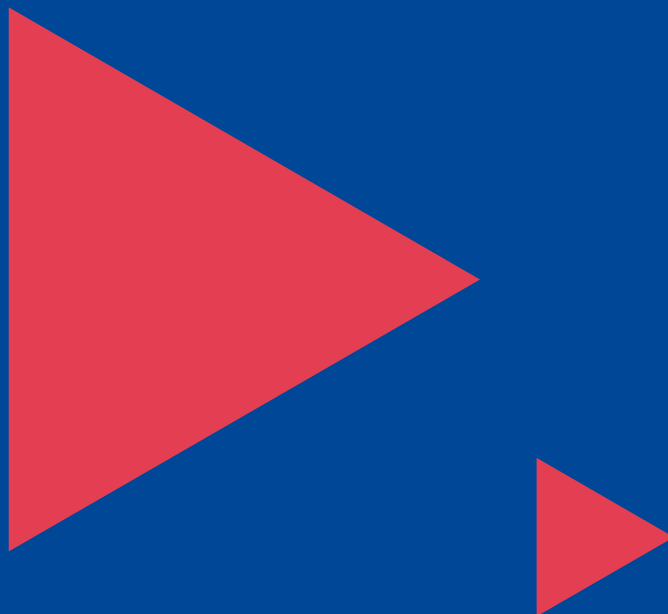
Kriza je pokrenula niz pitanja o adekvatnosti radnog zakonodavstva u teškim vremenima, naročito tokom vanrednog stanja, kao i institucionalne pripremljenosti u slučaju budućih talasa virusa. U martu 2020. godine, Vlada je izdala uredbu o organizaciji rada tokom vanrednog stanja - što uključuje i rad od kuće - ali ona nije obezbedila adekvatni pravni okvir za praktičnu implementaciju. Štaviše, derogirala je Član 42 Zakona o radu koji uređuje rad koji se obavlja izvan prostorija poslodavca (rad od kuće).⁴⁴ Do sada nije bilo novih predloga po pitanju izmena i dopuna Zakona o radu koje bi pomogle da se zakonodavni okvir u Srbiji bolje prilagodi novim okolnostima. Ovo bi moglo da podrazumeva organizaciju procesa rada u vanrednim okolnostima, skraćivanje i preraspodelu radnih sati, umanjenje zarada, ostvarivanje prava na godišnji odmor, plaćeno i neplaćeno odsustvo i radnike u pripravnosti. Neke od postojećih odredbi su tokom krize došle pod lupu stručne javnosti. Naročito su (i) karantin, ograničenje kretanja i predviđeni prekidi lanaca snabdevanja iznedrili pitanje moguće revizije i proširenja spiska delatnosti od opšteg interesa koji je u prošlosti bio predmet žestoke debate u okviru pripreme novog Zakona o štrajku. (ii) Po Zakonu o radu (član 116) zaposleni ima pravo na naknadu zarade u visini od najmanje 60% od prosečne zarade za prethodnih 12 meseci,⁴⁵ s tim da ona ne može biti manja od minimalne zarade utvrđene u skladu sa zakonom, za vreme prekida rada, odnosno smanjenja obima rada do kojeg je došlo bez krivice zaposlenog, najduže 45 radnih dana u kalendarskoj godini. U izuzetnim slučajevima kada prekid rada ili smanjenje obima traju duže, poslodavac ima mogućnost da zaposlenog uputi na odsustvo duže od 45 dana uz prethodnu saglasnost Ministra i gorepomenutu naknadu zarade. Pre davanja saglasnosti, Ministar bi trebalo da zatraži mišljenje reprezentativnog sindikata na nivou grane ili delatnosti. (iii) Zakon o radu (član 173) dozvoljava poslodavcu da premesti zaposlene u drugo mesto/grad rada dokle god je udaljenost tog mesta od mesta gde je zaposleni prethodno radio manja od 50 km i ako je obezbeđena naknada troškova prevoza. Međutim, tokom pandemije, mnogi lekari morali su da se premeste u gradove i mesta udaljenija mnogo više od 50 km od njihovog dotadašnjeg mesta boravka i rada. Ovo je omogućeno usled vanrednog stanja, ali ne bi bilo moguće pod normalnim okolnostima. (iii) Radno zakonodavstvo ne predviđa zaštitu radnika u slučaju obavezne izolacije ili karantina. Umesto toga, pitanje naknade zarade za korisnike obaveznog osiguranja u slučaju trenutne nesposobnosti za rad reguliše Zakon o zdravstvenom osiguranju. Privremena nesposobnost mogla bi da bude prouzrokovana obaveznom izolacijom potencijalno zaražene osobe ili pojavom zarazne bolesti u njihovom neposrednom okruženju. Naknada zarade iznosi 65% prosečne zarade zaposlenog tokom poslednjih 12 meseci rada, što ne može biti manje od minimalne zarade na nacionalnom nivou. Plaća se iz Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje.

⁴⁴ Tokom vanrednog stanja na zaposlene se primenjuju dva paketa zakona: „obični“ - što podrazumeva Zakon o radu, Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu, Zakon o zdravstvenom osiguranju, Zakon o socijalnoj zaštiti i Zakon o državnim službenicima, i „vanredni“ - poput Zakona o zaštiti od zaraznih bolesti, Zakona o odbrani i Zakona o vojnoj, radnoj i materijalnoj obavezi. Zakon o radu i Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu ne sadrže posebne odredbe koje regulišu prava radnika tokom vanrednog stanja. Zakoni iz druge grupe, poput Zakona o zaštiti od zaraznih bolesti uvode dodatne obaveze poslodavaca i radnika u vezi sa posebnim merama bezbednosti na radu čije bi kršenje moglo da dovede do raskida ugovora o radu.

⁴⁵ Prosečna mesečna zarada se računa na osnovu prethodnih 12 meseci. U svakom slučaju, 60% ovog iznosa ne može biti manje od minimalne zarade.

► 05

► Mere i nedostaci politika

5.1 Pregled mera politike⁴⁶:

četiri ključna stuba zasnovana na međunarodnim standardima rada

Od 01.06.2020. godine, Vlada Republike Srbije je usvojila nekoliko paketa mera politike kako bi ublažila uticaj Covid-19 na privredu i svet rada. Rezime ovih mera je dat u Aneksu 4. Mera politike su organizovane oko četiri stuba zasnovana na međunarodnim standardima rada. MOR koristi ovaj okvir za strukturiranje dijaloga o merama politike na globalnom nivou. Prirodno, neke mere politike prožimaju više stubova i međusobno se podupiru. Štaviše, kao što je napomenuto u Odeljku 1, relativna delotvornost nekih aspekata paketa politika zavisi od njihovog stupanja na snagu u pravoj fazi krize.

Slika 5.1 Covid-19 i svet rada: mere politike

Izvor: MOR, 2020.

Kako bi se olakšalo upoređivanje različitih država, neka trenutna istraživanja (Brojgel univerzitet, MMF) dele fiskalne odgovore na Covid-19 u tri kategorije: neposredna finansijska injekcija, odlaganja naplate potraživanja i druge mere za obezbeđivanje likvidnosti/ garancije.⁴⁷

⁴⁶ Ovaj pregled analizira samo već usvojene mere. Druge mere koje su u razmatranju u toku pisanja ovog dokumenta će biti dodate nakon što budu usvojene.

⁴⁷ Neposredna finansijska injekcija: dodatna potrošnja Vlade (poput medicinskih resursa, održavanja nivoa zaposlenosti, davanje subvencija MSP, javne investicije) i neostvareni prihodi (usled anuliranja određenih poreza i socijalnih doprinosa). Odlaganja naplate raznih potraživanja (gde će u principu biti naknadno naplaćena) uključujući poreze i doprinose, otplate kredita, komunalnih usluga (čak i ukoliko su kredite odobrile privatne banke a komunalne usluge pružaju privatno privredni subjekti). Druge mere za obezbeđenje likvidnosti i garancije. Ove mere uključuju izvozne garancije, pomoć za obezbeđenje likvidnosti, kreditne linije kod nacionalnih razvojnih banaka. <https://www.bruegel.org/publications/datasets/Covid-national-dataset/>

Tabela 5.1 Diskrecioni fiskalni odgovor (na dan 30.06.2020)

	Ukupno obećano (% BDP-a iz 2019.)	Ukupna efektivna (% BDP-a iz 2019.)	Neposredna finansijska injekcija (milijon EUR)	Odlaganja naplate (milijon EUR)	Druge mere za obezbeđenje likvidnosti/garancije
SB-6	treba da bude objavljeno		treba da bude objavljeno	treba da bude objavljeno	treba da bude objavljeno
Crna Gora	3.6	1.27 ⁴⁸	34.6 ⁴⁹	28 ⁵⁰	još nema informacija
Severna Makedonija	5	treba da bude objavljeno	60	dostupne samo ograničene informacije ⁵¹	još nema informacija
Srbija	11	5	2400 ⁵²	treba da bude objavljeno	još nema informacija

Izvor: Autorov proračun.

Do 30.06.2020. godine, Vlada je dodelila gotovinska davanja preduzećima i pojedincima u iznosu od 11% BDP-a. Oko 950 miliona evra je opredeljeno za subvencije za očuvanje radnih mesta tokom marta, aprila i maja (poslednje su isplaćene u prvoj polovini jula). Vlada je takođe potrošila 620 miliona evra za jednokratnu pomoć građanima, 58 miliona evra na jednokratnu pomoć za 1,7 miliona penzionera i sumu koja nije javno objavljena na odlaganja plaćanja poreskih i neporeskih potraživanja.

Vlada je desetog aprila uvela paket ekonomskih mera putem *Uredbe o fiskalnim pogodnostima i direktnim davanjima privrednim subjektima u privatnom sektoru i novčanoj pomoći građanima u cilju ublažavanja ekonomskih posledica nastalih usled bolesti COVID-19*.⁵³ Ovaj program „fiskalnih podsticaja“ je sadržao tri ključna tipa mera koje je definisao Brojgel univerzitet. Neposredna finansijska injekcija je podrazumevala veoma široke i velikodušne neposredne subvencije za privatna preduzeća i opštu populaciju, u cilju ublažavanja ekonomskih posledica pandemije. Vlada je u okviru programa podvukla potrebu za „efikasnom primenom fiskalnih mera bez suvišnih procedura, kako bi pomoć pravovremeno stigla onima kojima je najpotrebnija“.⁵⁴ Vlada je prvobitno procenila ukupan trošak stimulatивnih mera na 5,1 milijardu evra, ili 608,3 milijarde dinara, što je predstavljalo oko 11% BDP-a za 2019. godinu⁵⁵ lako se čini da je ova procena preterana jer uključuje i ukupan zbir svih odlaganja naplate poreskih potraživanja i kreditnih garancija, koje će u neto zbiru manje koštati Vladu i banke, sa sigurnošću se može reći da je pomoć za preduzeća i građane bila najvelikodušnija i najsveobuhvatnija u odnosu na sve privrede na Zapadnom Balkanu.

Odlaganje naplate poreskih potraživanja je uključivalo (i) poreze i doprinose na zarade i naknade zarada tokom trajanja vanrednog stanja, i (ii) avansno plaćanje poreza na dobit preduzeća do podnošenja završnih poreskih prijava za porez na dobit za 2020. godinu. Vlada je takođe realizovala garantne šeme kroz komercijalne banke sa ciljem subvencionisanja zajmova usmerenih na održanje likvidnosti i obrtnog kapitala za vlasnike malih preduzeća, MSP i poljoprivredna preduzeća.

Fond za inovacionu delatnost (FID) je objavio poziv za podnošenje predloga inovativnih projekata mikro, malih i srednjih preduzeća (MMSP) za razvoj proizvoda, tehnologija i prototipova koji bi mogli da pomognu borbu protiv krize na kratke staze. Do kraja marta FID je sklopio 12 ugovora, a u maju su preduzeća morala da realizuju svoje proizvode i usluge (na primer, višekratne zaštitne maske, sredstva za dezinfekciju).

⁴⁸ Suma podrazumeva zbir subvencija, pomoći za pojedince i odloženih plaćanja.

⁴⁹ Zbirna suma subvencija za preduzeća i pomoći za pojedince.

⁵⁰ Otkad je počela primena Uredbe o uslovima za naplatu dospelih poreskih i neporeskih potraživanja, poreski obveznici su odložili plaćanje obaveza u iznosu od 28 miliona evra (do 11.05): Izvor: Poreska uprava Crne Gore.

⁵¹ U vreme sastavljanja ove analize bili su dostupni samo preliminarни podaci.

⁵² Vladina procena, koja podrazumeva i odlaganja naplate potraživanja i kreditne garancije.

⁵³ Uredba o fiskalnim pogodnostima i direktnim davanjima privrednim subjektima u privatnom sektoru i novčanoj pomoći građanima u cilju ublažavanja ekonomskih posledica nastalih usled bolesti COVID-19.

⁵⁴ <https://www.mfin.gov.rs/wp-content/uploads/2020/04/PROGRAM-01-WEB.pdf>

⁵⁵ <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/152964/state-sets-aside-51b-to-mitigate-coronavirus-economic-blow.php>

Kako bi podržala turizam i ugostiteljstvo, putnički saobraćaj i logistiku, Vlada je podelila 160.000 vaučera za letovanje na destinacijama unutar Srbije. Vlada je 12.05. objavila svoju spremnost da pruži dodatnu pomoć preduzećima u ugroženim sektorima, uključujući hotelijere, turističke agencije i autobuske prevoznike. Potom je 28.05. usvojila nove mere za dalju pomoć sektorima turizma, ugostiteljstva i saobraćaja. Preduzeća iz ovih delatnosti će moći da od Fonda za razvoj Republike Srbije (FzR) uzmu kredite za održanje likvidnosti i obrtna sredstva pod povoljnijim uslovima, što uključuje i duži period otplate do pet godina i grejs period do dve. FzR nudi kredite za obrtna sredstva (do 3 miliona evra po korisniku kredita) preduzećima u sektorima medicinskih sredstava, turizma i ugostiteljstva i prerade hrane. Mere za podršku poljoprivrednicima podrazumevaju relaksiranje kriterijuma za kredite i finansijsku pomoć.

U okviru ovog krovnog napora da se pruži podrška privrednim subjektima tokom teškog perioda, Grad Beograd je odlučio da ne naplaćuje rentu za kancelarijski ili poslovni prostor tokom trajanja vanrednog stanja. Po isteku tog perioda, zakupci imaju 30 dana da naznače kako žele da plate zakupninu.

Vlada je obezbedila dve vrste subvencija za očuvanje radnih mesta, jednu za preduzetnike i mikro, mala i srednja preduzeća (MMSP) i jednu za velika preduzeća.

Prva mera podrazumeva isplatu neto minimalne zarade⁵⁶ za svakog zaposlenog sa punim radnim vremenom u martu, aprilu i maju (ukoliko je poslodavac podneo odgovarajući obrazac za njihove zarade i naknade). Naknada za zaposlene sa nepunim radnim vremenom je podrazumevala deo neto minimalne zarade srazmerno procentu angažovanja navedenom u ugovoru o radu. Ove isplate su izvršene sa zadržkom od dva meseca (u maju, junu i julu). Iako je prvobitna procena bila da će oko 900.000 zaposlenih imati pravo na ovakvu vrstu pomoći, podaci Ministarstva finansija sugerisu da je primilo oko 1.050.000 radnika. Iznos naknade je bio univerzalan, nezavisno od sektora ili procene gubitaka pojedinačne firme. Pravo na uplatu su ostvarivali svi privredni subjekti u privatnom sektoru – izuzev onih u finansijama i osiguranju⁵⁷ – pod uslovom da nisu otpustili više od 10% svoje radne snage u periodu između 15.03. i 10.04. 2020. godine.

Mere za očuvanje radnih mesta za velika preduzeća podrazumevaju isplatu 50% minimalne zarade sa svakog zaposlenog kojem je doneto rešenje o prekidu rada tokom karantina (vanrednog stanja). Slično kao i u slučaju prethodne mere, novčana sredstva se isplaćuju za mart, april i maj (ukoliko je poslodavac podneo neophodnu dokumentaciju) sa zadržkom od dva meseca (u maju, junu i julu). Trenutno nisu dostupne potpune informacije o broju zaposlenih za koje su poslodavci zatražili ovu subvenciju.

Mere za novčanu pomoć podrazumevaju:

1. **Jednokratnu novčanu pomoć svim punoletnim građanima.** Pored mera za očuvanje poslova i pomoć preduzećima, Vlada je uvela i jednokratnu univerzalnu novčanu pomoć od 100 evra za sve državljane (procenjeni trošak: 70 milijardi RSD). Dok su penzioneri i korisnici socijalne pomoći automatski dobijali ovaj iznos, drugi punoletni državljani su morali da se prijave da bi ga dobili. Prema podacima Ministarstva finansija ovu pomoć je primilo 6.145.529 građana,⁵⁸ što ukupno iznosi 615 miliona evra (ili oko 72 milijarde dinara).

⁵⁶ U martu je neto minimalna zarada iznosila 30 367 RSD ili oko 258 EUR.

⁵⁷ Preciznije, mera nije bila dostupna preduzećima iz sektora K po klasifikaciji NACE Rev.2. Tu spadaju: banke, agencije za osiguranje i reosiguranje, agencije za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondovima, agencije za finansijski lizing, platne institucije i institucije koje rukuju elektronskim novcem.

⁵⁸ <https://www.mfin.gov.rs/aktivnosti/mali-zavrsava-se-isplata-100-evra-ispunili-smo-dato-obecanje/>

2. **Jednokratnu novčanu pomoć svim penzionerima i korisnicima privremene naknade**⁵⁹ – svi penzioneri i korisnici privremene naknade primili su 25. marta jednokratnu novčanu pomoć u iznosu od 4.000 dinara (oko 34 evra).
3. **Pomoć najranjivijim ženama**⁶⁰ – do 10.04. je više od 14.000 najugroženijih žena u opštinama širom Srbije dobilo pomoć u ukupnom iznosu od 100.000 evra u higijenskim paketima i osnovnim namenicama kao deo evropske pomoći Srbiji u borbi protiv Covid-19.
4. **Finansijska pomoć za slobodne umetnike**⁶¹ – Vlada je 10. maja objavila da će opredeliti oko 212 miliona dinara (1,9 miliona evra ili 0,04% BDP) iz državnog budžeta za finansijsku pomoć samostalnim umetnicima u Republici Srbiji. Objavljeno je da će samostalni umetnici od lokalnih samouprava dobiti mesečni iznos od 30.000 dinara neto, tokom perioda od tri meseca. Ukupni rashodi i iznos pomoći sugerišu da je Vlada pomogla oko 1.500 samostalnih umetnika.
5. **Povećanje zarada u zdravstvenom sektoru za 10%**⁶² – od aprila zaposleni u zdravstvenim ustanovama (uključujući zdravstvene radnike u vojnim i kazneno-popravnim ustanovama kao i ustanovama socijalne zaštite) dobili su pravo na uvećanje osnovne zarade u iznosu od 10%.
6. **Prijem novih zaposlenih u zdravstvenom sektoru** – od 13. aprila u radni odnos na neodređeno vreme primljeno je više od 2.500 lekara i medicinskih sestara koji su pre toga bili zaposleni na određeno vreme ili stažirali.⁶³ Pored toga, 28. maja Vlada je dala saglasnost da se u radni odnos na neodređeno vreme primi 455 negovateljica i 27 zdravstvenih radnika u ustanovama socijalne zaštite za smeštaj korisnika, koji su tokom vanrednog stanja bili angažovani po osnovu ugovora o privremenim i povremenim poslovima.⁶⁴

Vlada je 12. juna najavila **nove mere za stimulisanje zapošljavanja mladih**. Kao deo ovog programa, Vlada je obećala da će pomoći mladima koji su završili srednju školu ili fakultet da nađu posao dok će istovremeno motivisati poslodavce da ih zaposle putem subvencija pa je tako za ovaj projekat opredeljeno oko 2 milijarde dinara (približno 17 miliona EUR) iz državnog budžeta. Ministar finansija je takođe najavio dodatne programe za obuku i prekvalifikaciju onih koji žele da nađu novi posao. Sprovođenje ovih mera će verovatno početi u jesen 2020. godine.

5.2 Dobitnici i gubitnici u trenutnoj fazi krize

Ekspertski tim MOR/EBRD izvršio je preliminaru analizu mera politike za borbu protiv pandemije u Republici Srbiji. Ona uzima u obzir: (i) intezitet efekta mera i (ii) diferencijaciju i distribucione efekte paketa politika. Štaviše, s obzirom na to da je Srbija usvojila najsveobuhvatniji ekonomski paket na Zapadnom Balkanu, obezbeđujući skoro univerzalnu podršku za privredne subjekte i fizička lica, korisno je proceniti njegove efekte na nivoe prihoda, raspodelu prihoda i siromaštvo. Ovaj izveštaj takođe ukratko izlaže važnost procene kontrafaktualnih mera (jedan takav primer je dat po pitanju inkluzije dece) i izvlačenja pouka sa aspekta politike po pitanju naknadnih intervencija koje će biti potrebne kako se zdravstvena kriza nastavila i tokom leta.

Slika 5.2 prikazuje visinu subvencije za očuvanje radnih mesta zajedno sa raspodelom zarada i njenim udelom u ukupnim troškovima rada po zaposlenom. Na nivou minimalne zarade (oko 30.000 dinara neto ili 40.000 bruto) državne subvencije za mikro, mala i srednja preduzeća (MMSP) iznosile su oko 65% ukupnih troškova rada, jer je njima u potpunosti nadoknađena neto minimalna zarada, ali ne i porezi i doprinosi na istu.

59 <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/152484/government-recommends-payment-of-full-amount-of-pensions.php>

60 <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/153866/assistance-for-14000-most-vulnerable-women-in-serbia.php>

61 <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/155784/government-approves-financial-assistance-to-freelance-artists.php>

62 <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2020/48/2/reg>

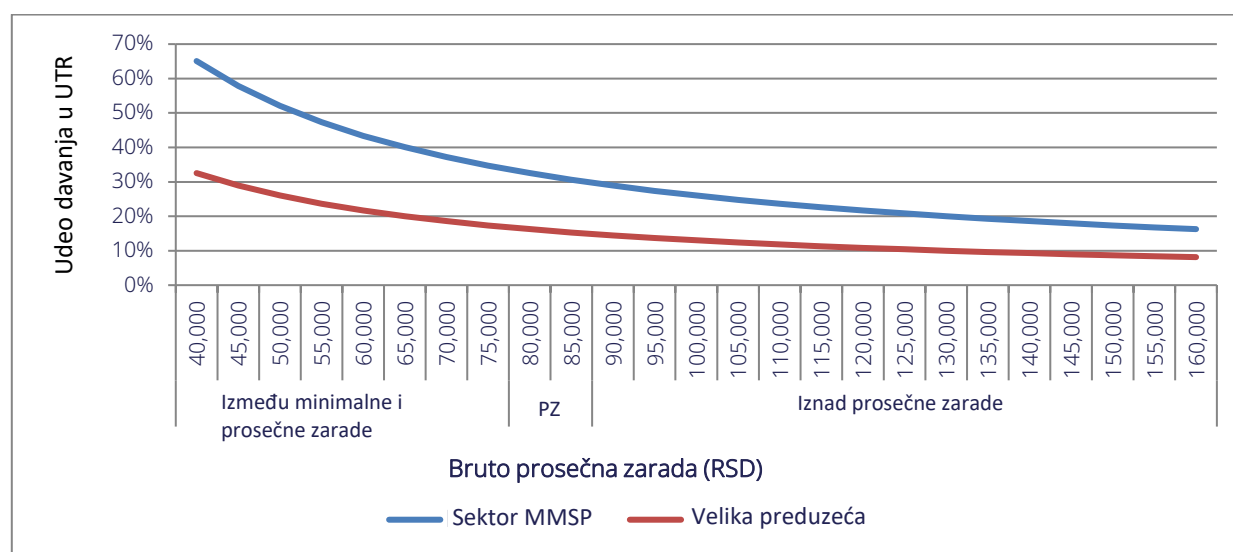
63 <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/154079/serbia-employs-2500-new-health-workers.php>

64 <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/156639/full-time-employment-for-455-caregivers-127-health-workers-at-social-care-institutions.php>

Pošto je iznos davanja fiksni, i samim tim ne zavisi od realne zarade zaposlenog, njegov udeo u ukupnim troškovima rada se smanjuje kako nivoi zarada rastu. Na nivou prosečne zarade (gde je u martu 2020. godine prosečna bruto zarada iznosila 82.230 RSD, a neto 60.000 RSD⁶⁵), udeo davanja se svodi na 31%, dok na nivou dve prosečne zarade udeo iznosi oko 16% ukupnih troškova rada. Generalno, uzimajući u obzir da je raspodela zarada najgušća između minimalne i prosečne zarade - oko 65% svih zvaničnih zarada spada u ovaj opseg - subvencija je krajnje izdašna i progresivna. Uslovi nisu previše strogi jer je preduzećima omogućeno da otpuste do 10% svojih radnika u bilo kom trenutku u periodu između marta i septembra (u odnosu na broj zaposlenih u februaru 2020.).

Subvencija za velika preduzeća pokriva oko 50% minimalne zarade. S obzirom da iznosi 50% subvencije za sektor MMSP, ona pokriva 32% ukupnih troškova rada na nivou minimalne, 16% na nivou prosečne i 8% na nivou dve prosečne zarade.

Slika 5.2 Udeo subvencije za očuvanje radnih mesta u ukupnim troškovima rada (po zaposlenom)

Izvor: Autorova razrada.

Subvencija po zaposlenom u velikim preduzećima je upola manje izdašna u odnosu na onu u MMSP sektoru (pokriva samo 50% neto minimalne zarade zaposlenog). Štaviše, velika preduzeća mogu da prime subvencije samo za radnike koji nisu u stanju da rade usled pandemije. Preduzeća iz MMSP sektora mogu da dobiju subvenciju bez dokazivanja da su doživela smanjenje prihoda ili sličan gubitak. Za sektore i preduzeća koja se nisu suočila sa prekidima rada ili smanjenom tražnjom, ova davanja mogu izgledati kao poklon od države pre nego naknada za nastale gubitke. Tačno je da su ovakvi „pobednici“ retki, ali nije da ne postoje. Po anketi preduzeća koju su sprovele istraživačke organizacije CEVES i RSO oko 230 miliona evra (od ukupno 950 miliona) je možda dodeljeno MMSP koja se nisu suočila sa finansijskim gubicima.

65 <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G20201130.pdf>

Tabela 5.2 Udeo subvencije u ukupnim zvaničnim troškovima zarada

	Zvanični troškovi zarada (mesec/milion EUR)	Trošak paketa za očuvanje radnih mesta (procena. mesec/milion EUR)	Pokrivenost radne snage u privatnom sektoru (%)	Subvencija (%)	Subvencija (ponderisana) (%)
SB-6	tek treba da bude objavljeno	tek treba da bude objavljeno	tek treba da bude objavljeno	tek treba da bude objavljeno	tek treba da bude objavljeno
Crna Gora	162,3	16,3	45	13,8	nije dostupno
Severna Makedonija	385	33–44	35	8–12	4–6
Srbija	1050	317	85	30	15

Izvor: Autorova razrada.

Kada je u pitanju efekat politika na nivoe ili raspodelu prihoda, izveštaj predstavlja četiri „kumulativna“ scenarija zasnovana na ex-ante mikrosimulacionoj analizi podataka SILK ankete - gde svaki sledeći scenario dodaje efekte dodatne mere politike na prethodne.

U prvom scenariju, uticaj Covid-19 ispoljava se kroz diferencirani gubitak prihoda među zaposlenim stanovništvom. U ovom scenariju se ne preduzimaju nikakve mere. U drugom scenariju se takođe simulira efekat ključnih mera za očuvanje radnih mesta - subvencije u iznosu od tri minimalne zarade. U trećem scenariju je dodat efekat ključne subvencije za održanje prihoda u iznosu od 100 evra po punoletnom licu. U četvrtom scenariju je dodatno simuliran efekat jedinstvene novčane pomoći u iznosu od 4.000 dinara za sve penzionere.

Kako bi se napravila simulacija promena u raspoloživom prihodu domaćinstava usled krize izazvane virusom Covid-19, godišnji (i) neto prihodi iz radnog odnosa⁶⁶ se množe indeksom gubitka. Gubici prihoda se računaju zbirno na nivou domaćinstva (h) i tako se izračunava raspoloživi prihod za prvi scenario:

$$Dispinc_{c,h,1} = Dispinc_{h,0} - \sum_h (Lossindex_{c,i} * Employmentincome_{c,i})$$

Drugi scenario uzima u obzir mere za ublažavanje efekata krize na preduzeća (odlaganje naplate poreskih potraživanja i direktna finansijska pomoć iz budžeta). Analiza pretpostavlja da državne mere smanjuju gubitke prihoda (očuvanjem radnih mesta i nadoknadom gubitka zarada) za 70% u proseku za manje ranjive tipove zaposlenih (zaposlene na neodređeno i poslodavce sa zaposlenima) dok nemaju nikakvog efekta na ranjive radnike.

$Dispinc_{h,2} = Dispinc_{h,0} - \sum_h (0.3 * Lossindex_i * Employmentincome_i)$, za zaposlene na neodređeno vreme i samozaposlene koji imaju zaposlene.

$Dispinc_{h,2} = Dispinc_{h,0} - \sum_h (Lossindex_i * Employmentincome_i)$, za angažovane po ugovoru o privremenim i povremenim poslovima i samozaposlene koji nemaju zaposlene.

U trećem i četvrtom scenariju se na raspoloživi prihod iz drugog scenarija (uključujući gubitke ublažene subvencijama dodeljenim privatnim privrednim subjektima) dodaju dva druga bitna socijalna davanja za svakog pojedinca iz domaćinstva koji ostvaruje pravo na njih. Ova socijalna davanja za borbu protiv Covid-19 predstavljaju jednokratno novčano davanje za punoletno stanovništvo (UCT) i jednokratnu novčanu pomoć za penzionere i korisnike privremene naknade (FAP).

$$Dispinc_{h,3} = Dispinc_{h,2} + \sum_h (UCT_i),$$

$$Dispinc_{h,4} = Dispinc_{h,2} + \sum_h (UCT_i + FAP_i)$$

⁶⁶ Neto prihodi iz radnog odnosa se definišu kao zbir promenljivih py010n – gotovinski ili skoro gotovinski prihod zaposlenog, py020n – prihod zaposlenog u naturi i py050n – gotovinska davanja illi gubici od samozaposlenosti (imena promenljivih se odnose na usklađene podatke iz SILK ankete; definicije promenljivih su dostupne na <https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/methodology>.)

Tabela 5.3 predstavlja analizu pokazatelja siromaštva⁶⁷ i nejednakosti u uslovima različitih scenarija, a u odnosu na polazne raspoložive prihode (pre pandemije) i raspoložive prihode iz prvog do četvrtog scenarija.

Tabela 5.3 Promene stope siromaštva i Gini koeficijenta

Polazna tačka		S1	S2	S3	S4	S1	S2	S3	S4
Vrednost					Promena procentnih poena (u poređenju sa polaznim scenarijom)				
Stopa siromaštva po starosnoj grupi									
0–17	28.8%	32.7%	30.7%	28.1%	28.1%	3.9	1.9	−0.7	−0.7
18–24	29.1%	32.9%	31.2%	27.6%	27.5%	3.8	2.1	−1.5	−1.6
25–60	23.4%	26.5%	25.0%	22.5%	22.4%	3.1	1.6	−0.9	−0.9
61+	21.7%	22.5%	22.2%	19.3%	19.0%	0.8	0.5	−2.4	−2.7
Ukupno	24.3%	26.9%	25.7%	22.9%	22.8%	2.7	1.4	−1.3	−1.5
Gini koeficijent									
Ukupno	35.6	35.7	35.8	34.4	34.3	0.1	0.2	−1.2	−1.3

Izvor: Proračun autora na osnovu mikrosimulacija zasnovanih na podacima SILK anekta za 2018. godinu.

Prvi scenario nam dozvoljava da analiziramo verovatni efekat karantina na prihode (po starosnoj grupi) tokom prva dva kvartala 2020. godine u odsustvu državne intervencije. Smanjenje prihoda bi očigledno više uticalo na stanovništvo u radno aktivnom dobu i zavisne članove njihovih domaćinstava: stopa siromaštva lica starosti 25–60 godina bi porasla za 3,1 procentni poen dok bi stope siromaštva dece (0–17) i mladih (18–24) dodatno porasle, za 3,9 i 3,8 procentnih poena. Najmanji uticaj bi osetila starosna grupa od 61+, koja se prvenstveno oslanja na penzije kao stabilan i siguran izvor prihoda. Gini koeficijent bi u ovom scenariju ostao otprilike konstantan (blago povećanje od 0,1 Gini poena), što znači da bi izjednačavajući efekat smanjenih zarada na opštu nejednakost bio u potpunosti poništen povećanom nejednakošću zarada i gubitkom poslova u kategoriji ranjivih zaposlenih.

Drugi scenario izoluje efekat najjače i najskuplje mere – subvencije za očuvanje radnih mesta u iznosu od tri mesečne neto zarade u periodu od aprila do juna. Pošto se isplaćuje preduzećima a ne direktno zaposlenima, utiče na ključne ishode vezane za finansijsku situaciju stanovništva putem očuvanja poslova i, samim time, prihoda iz radnog odnosa koji bi inače bili izgubljeni (kao što je predstavljeno u prvom scenariju). Ova mera smanjuje stopu siromaštva za 1,2 procentna poena sa 26,9% na 25,7%, što je opet više od nivoa pre pandemije koji je iznosio 24,3%. Efekat je relativno proporcionalan u svim starosnim grupama, gde se jedini blagi pad primećuje kod najstarije grupe, usled njenog sastava. Gini koeficijent se gotovo ne menja (još jedno blago povećanje od 0,1 Gini poena), što predstavlja posledicu dva uzajamno neutrališuća kretanja. Određeni broj radnih mesta u visokorizičnim sektorima spašena su zahvaljujući subvenciji za očuvanje radnih mesta, što smanjuje opštu nejednakost i nejednakost zarada u poređenju sa ishodima prvog scenarija. Sa druge strane, ova mera ne štiti delotvorno najranjivije radnike (neformalno zaposlene, angažovane na osnovu ugovora o privremenim i povremenim poslovima ili ugovora o delu), te stoga efektivno pogoršava njihov relativni položaj i povećava nejednakost zarada i ukupnu nejednakost. Iako je u drugom scenariju nesumnjivo sačuvano puno radnih mesta, to i dalje nije dovoljno da se povрати polazni nivo zaposlenosti ranjivih radnika (tj. nivo pre pandemije).

Treći scenario dodaje ključnu meru novčane pomoći za pojedince – jednokratno davanje od 100 evra za sve punoletne državljane. Iako ukupni trošak ove mere iznosi otprilike dve trećine troška subvencije za očuvanje radnih mesta, njen distribucionni efekat i uticaj na smanjenje siromaštva su izrazito veliki, otprilike

⁶⁷ Linija siromaštva u svakom scenariju je određena na 60% nacionalne medijane ekvivalizovanog raspoloživog prihoda (posle socijalnih davanja).

dva puta veći od uticaja subvencije za očuvanje radnih mesta. Njeno uvođenje smanjuje stopu siromaštva sa 35,7% na 22,9% što je ispod nivoa pre pandemije,⁶⁸ i sve starosne grupe imaju otprilike jednaku korist, dok je najveći efekat na grupu mladih (18–24), čija stopa siromaštva pada sa 31,2% iz drugog scenarija na 27,6% u trećem. Zahvaljujući tome što imaju pravo na ovu pomoć, mladi su manje izloženi siromaštvu od dece, kod koje se međutim (zbog pomoći dodeljene roditeljima) beleži pad rizika od siromaštva sa 30,7% na 28,1%. Konačno, treći scenario umanjuje i Gini koeficijent sa nivoa od 35,8% u drugom scenariju, na 34,4%. Kako bismo imali neku ideju o veličini ovog smanjenja, možemo reći da je to otprilike jednako efektu uključivanja sve prirodne potrošnje u izračunavanje Gini koeficijenta.⁶⁹

Efekat **četvrtog scenarija** je očigledno vrlo ograničen i ova mera dodeljivanja dodatnih 4.000 dinara populaciji od oko 1,7 miliona penzionera deluje loše zamišljena, s obzirom na to da je usmerena na populaciju koja je generalno najmanje izložena riziku od siromaštva a naročito najmanje izložena gubitku prihoda usled pandemije. Polazni rizik od siromaštva za sve penzionere iznosi 17,1% što je znatno više nego kod zaposlenih na neodređeno vreme (6%) ali i niže od onog kod ranjivih radnika (19,9%) i znatno niže od onog u slučaju nezaposlenih i drugih neaktivnih kategorija. Trebalo bi napomenuti da, po procenama eksperata MOR i na osnovu podataka SILK ankete, postoji skoro 200.000 lica koja ne primaju penzije, uglavnom u ruralnim oblastima, kod kojih postoji veoma visok rizik od siromaštva, ali koja nisu imala prava na ovu meru. Stoga je ova intervencija smanjila siromaštvo kod ljudi od 61 godinu naviše samo za oko 0,3% (sa 19,3% na 19%) i nije imala nikakav efekat na ostale starosne grupe.

Interesantno je da **dve ključne mere politike opisane u drugom i trećem scenariju prate istu univerzalističku logiku. Nijedna od njih nije u potpunosti univerzalna**: dok subvencionisanje minimalne zarade (donekle) isključuje velika preduzeća, novčano davanje od 100 evra isključuje decu. Ova isključenja određenih grupa nisu simetrična: velika preduzeća su zaista najmanje ugrožena i još uvek mogu da dobiju pomoć za zaposlene koji privremeno ne rade; sa druge strane, deca su najranjiviji segment populacije. Ipak „greške inkluzije“ obe mere su veće: prva je dozvolila preduzećima koja nisu u problemima da dobiju subvenciju, dok je druga dozvolila imućnim licima i onima koja nisu izgubila prihode da dobiju novčanu pomoć. Braneći ovaj pristup, Vlada je podvukla značaj ove dve mere za efikasno funkcionisanje privrede. U prvom slučaju, vodili su se očuvanjem radnih mesta i stoga prihoda koji bi inače bili izgubljeni, u drugom stvaranjem dodatne potražnje u privredi (često se koristio termin „helikopterski novac“) i tako opet doprineli očuvanju prihoda i radnih mesta. Vlada je u manjoj meri istakla i potencijalno pozitivne efekte novčane pomoći na imovinsko stanje građana.

Opšta reakcija na subvencije za minimalne zarade preduzećima je bila bezrezervno pozitivna, dok je reakcija na novčanu pomoć za stanovništvo bila gotovo nedvosmisleno negativna. Davanje novca preduzećima koja nisu imala gubitke usled pandemije nije viđeno kao problematično za razliku od davanja novca ljudima koji nisu siromašni po zvaničnim „spartanskim“ kriterijumima (prihod ispod 72 evra po osobi). Iako su ti ljudi možda iskusili značajne gubitke, javno mnjenje je ovu meru smatralo neodgovornom i populističkom (često su se pominjali razlozi „političke ekonomije“ sa aluzijom na izbore u junu).

Zapravo, gore navedene mikrosimulacije pokazuju da su ove dve mere bile u stanju da zaustave ili preokrenu porast siromaštva samo u međusobnoj sprezi, iako je gotovinska novčana pomoć sama po sebi oborila Gini koeficijent. Mikrosimulacije koje su obrađivale varijante direktne novčane pomoći za stanovništvo pokazuju da bi pozitivan uticaj na imovinsko stanje stanovništva bio značajno veći da je pomoć od 100 evra dodeljivana i deci, kao i da bi izloženost riziku od siromaštva bila ravnomernija kroz sve starosne grupe. Kao što je prikazano u Tabeli 5.3, stopa siromaštva za decu bi opala za 1,3 procentna poena, za mlade (18-24) za 0,5 procentnih poena, za odrasle (25-60) za 0,6 procentnih poena i za starije (61+) za 0,2 procentna poena.

⁶⁸ Ova stopa je zasnovana na konceptu relativnog siromaštva.

⁶⁹ Krstić, G., 2016. Why income inequality is so high in Serbia: Empirical evidence and a measurement of the key factors. *Economic Annals*, 61 (210), str. 23–46.

Tabela 5.3 Simulacija efekata na siromaštvo i nejednakost dve sprovedene mere za održanje nivoa prihoda (scenariji A i B) i proširenja novčane pomoći na decu (scenario C)

Starosna grupa	Veličina grupe	Stopa siromaštva (procent)				Promena (procentni poeni)		
		Polazna	Nakon A	Nakon A+B	Nakon A+B+C	Nakon A	Nakon A+B	Nakon A+B+C
0–17	1,205,986	28.8	26.1	26.1	24.8	2.7	2.8	4.0
18–24	521,529	29.1	25.7	25.7	25.2	3.4	3.4	3.9
25–60	3,288,616	23.4	20.7	20.7	20.1	2.7	2.7	3.3
61+	1,942,082	21.7	18.8	18.4	18.2	2.9	3.3	3.5
Ukupno	6,958,213	24.3	21.5	21.3	20.8	2.8	2.9	3.5
Gini koeficient								
		0.356	0.342	0.341	0.337	1.4	1.4	1.9
A Univerzalna novčana pomoć za punoletno stanovništvo B Jednokratna finansijska pomoć za penzionere C Univerzalna novčana pomoć za decu								

Izvor: Mikrosimulacije autora zasnovane na SILK bazi podataka.

Od samog početka, kriza Covid-19 u Srbiji je imala neke nepovoljne odlike, uključujući i strogi karantin, raširene ekonomske potrese, kao i postojeće i nove ranjivosti u svim starosnim grupama i kod lica svih statusa na tržištu rada. Ove karakteristike su pružile jako opravdanje za kreatore politika da traže sveobuhvatne mere politike koje su po svojoj prirodi sklonije „greškama inkluzije“ (pružanja pomoći onima kojima nije potrebna) od „grešaka isključivanja“ (nepružanja pomoći onima kojima jeste potrebna). Sa ovog stanovišta bi se iz „srpskog izuzetka“ mogle izvući neke bitne pouke.

5.3 Opcije za inkluzivnije mere politike i sledeća faza

Za razliku od drugih zemalja Zapadnog Balkana kad je u pitanju rana reakcija na izazov pandemije Srbija se oslonila na dve ključne mere: izdašnu i gotovo univerzalnu meru za očuvanje radnih mesta i jednokratnu novčanu pomoć za sve punoletne državljane. Iako je ova druga mera predstavljena kao „helikopterski novac“ čiji je cilj prvenstveno da podrži privredu i zapošljavanje putem stimulisanja dodatne potrošnje, konceptualno je to jasan (ako jednokratni) primer univerzalnog osnovnog dohotka. Pokazala se kao grubo ali moćno sredstvo za pružanje podrške kako postojećem siromašnom stanovništvu tako i onom koje je osiromašilo usled krize, što inače predstavlja stalan izazov za mere politika u celom regionu.

Ključno pitanje za nastupajući period, koji će (nadamo se) biti obeležen postepenim prelazom na puni oporavak jeste da li bi trenutna univerzalistička filozofija trebalo da bude zadržana ili ne. Do druge polovine jula Vlada se obavezala da obezbedi dodatnu univerzalnu podršku korisnicima mera za očuvanje radnih mesta u iznosu od 60% neto minimalne zarade za avgust i septembar. Preduzeća koja su već stekla pravo na pomoć dobiće tu je automatski, a uslovi za sticanje prava će biti istovremeno produženi za naredna tri meseca, tj. od septembra do novembra. Zasad nije najavljena slična mera za pomoć širem stanovništvu.

Postepeno se formira konsenzus da će novi paket mera posle avgusta morati da bude selektivniji. Dok su tokom karantina hitnost cele situacije i raznolikost rizika sa kojima se stanovništvo suočavalo zahtevali - a finansijski položaj

Srbije dozvoljavao – pristup koji je bio usvojen, produženje takve opšte podrške tokom još dva meseca bilo je već manje opravdano, a bilo bi još manje opravdano da se tako nastavi nakon šest meseci krize. Međutim, trenutno se ne čini da Vlada pokušava da identifikuje naranjivije i najugroženije, naročito kada su u pitanju različite grupe stanovništva.

Uloge socijalnih partnera i Socijalno-ekonomskog saveta (SES) su od kritične važnosti tokom ove faze, pošto je neophodno ispregovarati određene kompromise na osnovu dokaza, analize troškova i koristi različitih opcija, kao i pravičnosti. MOR i EBRD mogu da pruže podršku SES-u u sprovođenju takve analize troškova i koristi raznih alternativnih opcija.

Kao i u drugim zemljama sa srednjim nivoom dohotka fiskalni prostor u Srbiji relativno brzo može biti doveden do granica svojih mogućnosti. U suprotnom bi moglo da dođe do duboke recesije, što bi učinilo oporavak težim a možda i skupljim. Socijalni partneri i SES će igrati ključnu ulogu tokom faze reaktivacije tj. u pregovorima o izbalansiranim smernicama za svaki sektor koje bi omogućile bezbedan povratak na posao, kao i u vršenju uticaja na ponašanje kako preduzeća tako i zaposlenih.

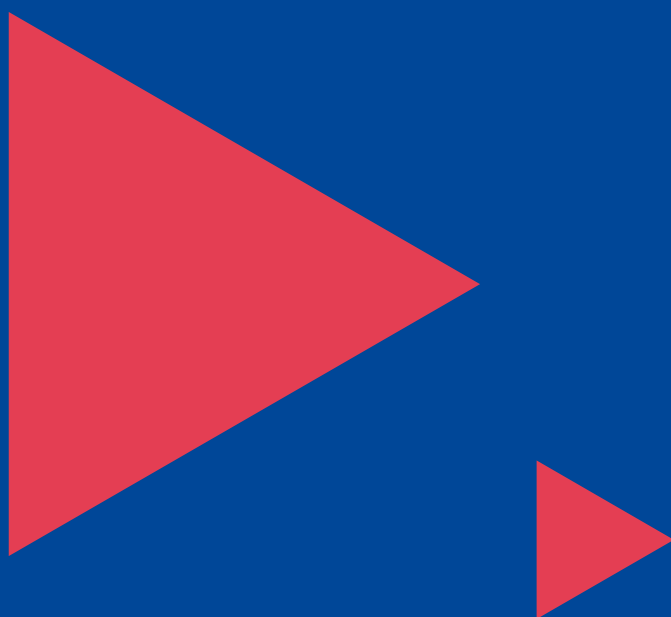
Doduše, postoji jedan izuzetak od generalnog nedostatka fokusa na specifične kategorije stanovništva, tačnije novi program za zapošljavanje mladih. Mladi su naročito ranjivi tokom ekonomskih kriza jer se suočavaju sa višestrukim izazovima. Ukoliko se zaposle, njihova radna mesta su obično zaštićena samo slabim ugovorima o radu, ako ih uopšte imaju, dok ukoliko su nezaposleni broj raspoloživih radnih mesta koja nude dostojanstvene uslove rada opada a konkurencija za njih raste, uključujući i konkurenciju u vidu radnika u najboljem starosnom dobu. Ukoliko su u obrazovnom sistemu ili na obuci moraju da prevaziđu poremećaje na tržištu rada i ostanu motivisani da uče. Kao što je napomenuto u Odeljku 2, prelazak iz obrazovnog sistema na tržište rada u Srbiji je težak čak i tokom povoljnih privrednih kretanja, a biće mnogo teži za svršene srednjoškolce i studente tokom nastupajućih meseci. Zbog opasnosti da će trpeti posledice tokom celog svog radnog veka, MOR je upozorio na rizike **nove karantinske generacije** (MOR Monitor, 4. izdanje).⁷⁰ Najavljen pod nazivom „Moja prva plata“ Ovaj novi program poprilično liči na raniji veliki program „Prva šansa“ koji je sproveden pre oko deset godina kao odgovor na oštri pad zaposlenosti mladih tokom finansijske i ekonomske krize. Ovo je program subvencionisanja zarada sa elementima obuke na radu. Subvencije će iznositi 24.000 RSD (oko 200 EUR) za diplomirane studente i 20.000 RSD (oko 170 EUR) za mlade sa srednjoškolskom diplomom. Za ove aktivnosti je ukupno opredeljeno oko 2 milijarde dinara (170 miliona evra), ili 0,33% BDP. Bilo bi uputno da Nacionalna služba za zapošljavanje i druge ustanove pri izradi ovog programa dobro razmotre rezultate procene delotvornosti prethodnog programa za zapošljavanje mladih i relevantne međunarodne primere dobre prakse. To bi potencijalno trebalo da smanji moguće negativne efekte, kao što su čisti gubici (tzv. „mrtav teret“).

Sa druge strane, čini se da je ideja o pružanju podrške velikom broju sezonskih radnika i cirkularnih migranata koji su se vratili u zemlju u vidu podsticaja da ostanu i rade u Srbiji (što je kasnije prilagođeno tako da obuhvata sve koji neće biti u stanju da odu na privremeni rad u inostranstvo ove godine) prećutno odbačena. I dalje bi bilo važno osmisliti neke opipljive podsticaje za sve one koji su imali dozvolu za rad u inostranstvu između, na primer, januara 2019. i jula 2020. godine. Ovo bi takođe pružilo uvid u obim i strukturu ove uglavnom ranjive populacije koju je uvek teško identifikovati. Eksperti MOR procenjuju da postoji oko 150.000 potencijalnih migranata.

Pouka izvučena iz pristupa zasnovanog na „helikopterskom novcu /univerzalnom osnovnom dohotku“ je da iako skup, on pruža solidnu podršku onima kojima je najpotrebnija, i takođe, koliko god skromno, štiti one čiji se relativni položaj pogoršao. Ove prednosti se postepeno smanjuju kako efekat pandemije na preduzeća i porodice postaje raznovrsniji a fiskalni prostor počinje da se sužava. Čak i u svom skupom obliku, međutim, „univerzalni osnovni dohodak“ može da predstavlja protivotrov za očigledno preovlađujuću logiku u državnim krugovima da bi očuvanje radnih mesta i privrede trebalo da bude dovoljno za poništenje socijalnih troškova pandemije. Ipak, relativno povoljni proseci mogu da prikriju postojanje malog broja pobednika i mnogo većeg broja gubitnika usled krize. U njih spada, na primer, 200.000 starijih lica u

70 https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_745963.pdf

ruralnim oblastima koja ne primaju penzije. Iako bi teoretski posle ukidanja vanrednog stanja mogli da ponovo sastavljaju kraj s krajem na isti način kao i pre pandemije, produžena kriza je zasigurno poremetila krhku ravnotežu od koje je zavisio njihov opstanak. Među gubitnicima su i oni koji će se definitivno nalaziti u gorem položaju u odnosu na kontrafaktualnu situaciju u kojoj nije bilo krize izazvane virusom. Tu spadaju gorepomenuti radnici migranti (njih 150.000), oni koji zavise od atipičnog rada u naročito ugroženim delatnostima poput turizma, industrije zabave i ugostiteljstva, kao i svršeni diplomci i srednjoškolci koji se suočavaju sa nedostatkom prilika za zaposlenje tokom ključnog perioda tranzicije iz škole na posao.

Aneks

Aneks 1 Mapiranje ranjivosti sa aspekta rada po sektoru

Sektor	
Poljoprivredna proizvodnja, lov i prateće uslužne delatnosti	
Trgovina na malo, osim trgovine motornim vozilima i motociklima	
Obrazovanje	
Državna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje	
Zdravstvene delatnosti	
Delatnost domaćinstava koja proizvode robu i usluge za sopstvene potrebe	
Kopneni saobraćaj i cevovodni transport	
Proizvodnja prehrambenih proizvoda	
Delatnost pripremanja i posluživanja hrane i pića	
Trgovina na veliko, osim trgovine motornim vozilima i motociklima	
Izgradnja zgrada	
Proizvodnja metalnih proizvoda, osim mašina i uređaja	
Specijalizovani građevinski radovi	
Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	
Trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikala	
Snabdevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija	
Proizvodnja električne opreme	
Proizvodnja odevnih predmeta	
Proizvodnja proizvoda od gume i plastike	
Računarsko programiranje, konsultantske i s tim povezane delatnosti	
Finansijske usluge, osim osiguranja i penzijskih fondova	
Pravni i računovodstveni poslovi	
Ostale lične uslužne delatnosti	
Usluge održavanja objekata i okoline	
Građevinarstvo	
Arhitektonske i inženjerske delatnosti; inženjersko ispitivanje i analize	
Proizvodnja nameštaja	
Skladištenje i prateće aktivnosti u saobraćaju	
Sakupljanje, tretman i odlaganje otpada; ponovno iskorišćavanje otpadnih materija	
Telekomunikacije	
Poštanske aktivnosti	

	Radnici	Udeo u zaposlenosti	Ukupna ranjivost	žene	Ukupna ranjivost po rodu	Mladi (15-29)	Ukupna ranjivost mladih
	419,672	15.4%	5	163,720	5	37,082	4
	251,840	9.3%	5	163,775	5	45,727	5
	157,934	5.8%	3	115,993	3	12,980	3
	142,570	5.2%	1	62,033	1	12,278	1
	124,890	4.6%	2	94,388	2	13,247	2
	116,696	4.3%	4	58,110	5	3,225	4
	95,752	3.5%	5	12,034	5	7,907	5
	84,824	3.1%	5	37,849	5	12,842	5
	80,224	3.0%	5	36,497	5	25,137	5
	66,811	2.5%	4	22,803	4	11,493	5
	58,970	2.2%	5	5,038	5	8,733	5
	55,191	2.0%	5	10,521	5	10,210	5
	48,532	1.8%	5	1,911	5	6,655	5
	47,662	1.8%	2	20,663	2	14,938	3
	40,848	1.5%	5	4,745	5	8,131	5
	35,318	1.3%	1	7,715	1	2,902	1
	34,797	1.3%	2	16,800	3	9,887	4
	34,293	1.3%	4	27,753	5	5,124	4
	33,969	1.2%	4	9,522	4	7,044	5
	29,346	1.1%	4	8,424	4	9,362	5
	28,410	1.0%	2	18,372	3	3,387	2
	28,275	1.0%	5	17,520	5	5,283	5
	27,116	1.0%	5	18,038	5	4,521	5
	25,052	0.9%	5	12,576	5	2,894	5
	23,515	0.9%	4	1,824	4	4,527	5
	23,155	0.9%	5	7,567	5	3,910	5
	22,653	0.8%	4	4,806	4	4,141	5
	22,503	0.8%	3	6,106	3	4,795	5
	22,212	0.8%	5	5,156	5	2,701	5
	22,091	0.8%	2	8,717	3	4,584	4
	20,239	0.7%	2	7,338	2	2,627	2

Sektor	
Sakupljanje, prečišćavanje i distribucija vode	
Smeštaj	
Prerada drveta i proizvodi od drveta, plute, slame i pruća, osim nameštaja	
Popravka i montaža mašina i opreme	
Proizvodnja kože i predmeta od kože	
Eksploatacija uglja	
Proizvodnja nepomenutih mašina i nepomenute opreme	
Proizvodnja proizvoda od ostalih nemetalnih minerala	
Šumarstvo i seča drveća	
Socijalna zaštita sa smeštajem	
Sportske, zabavne i rekreativne delatnosti	
Proizvodnja osnovnih metala	
Proizvodnja tekstila	
Proizvodnja hemikalija i hemijskih proizvoda	

	Radnici	Udeo u zaposlenosti	Ukupna ranjivost	žene	Ukupna ranjivost po rodu	Mladi (15-29)	Ukupna ranjivost mladih
	19,900	0.7%	1	4,792	1	538	1
	19,788	0.7%	4	11,161	5	4,779	5
	17,615	0.6%	5	3,429	5	2,873	5
	17,577	0.6%	4	2,348	4	2,463	4
	16,761	0.6%	2	11,189	3	1,847	2
	16,723	0.6%	1	2,708	1	2,166	1
	16,648	0.6%	3	3,239	3	2,212	3
	16,346	0.6%	4	2,324	4	2,197	4
	16,117	0.6%	4	985	4	2,274	4
	15,911	0.6%	3	12,432	4	2,395	5
	15,780	0.6%	5	4,851	5	3,715	5
	14,990	0.6%	2	3,644	2	3,700	3
	14,508	0.5%	3	9,403	4	1,849	3
	14,051	0.5%	2	4,930	2	965	2

Aneks 2 - Uticaj krize na preduzeća

Poljoprivredna proizvodnja, lov i prateće uslužne delatnosti	
Trgovina na malo, osim trgovine motornim vozilima i motociklima	
Obrazovanje	
Državna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje	
Zdravstvene delatnosti	
Delatnost domaćinstava koja proizvode robu i usluge za sopstvene potrebe	
Kopneni saobraćaj i cevovodni transport	
Proizvodnja prehrambenih proizvoda	
Delatnost pripremanja i posluživanja hrane i pića	
Trgovina na veliko, osim trgovine motornim vozilima i motociklima	
Izgradnja zgrada	
Proizvodnja metalnih proizvoda, osim mašina i uređaja	
Specijalizovani građevinski radovi	
Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	
Trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikala	
Snabdevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija	
Proizvodnja električne opreme	
Proizvodnja odevnih predmeta	
Proizvodnja proizvoda od gume i plastike	
Računarsko programiranje, konsultantske i s tim povezane delatnosti	
Finansijske usluge, osim osiguranja i penzijskih fondova	
Pravni i računovodstveni poslovi	
Ostale lične uslužne delatnosti	
Usluge održavanja objekata i okoline	
Građevinarstvo	
Arhitektonske i inženjerske delatnosti; inženjersko ispitivanje i analize	
Proizvodnja nameštaja	
Skladištenje i prateće aktivnosti u saobraćaju	

	Broj zaposlenih	Ranjivost	Rizik	Poslodavci	Samozapo- sleni za sopstvene potrebe	Udeo samozapo- slenih za sopstvene potrebe u ukupnoj zaposlenosti	Udeo zaposlenih u preduzećima sa do 10 radnika u ukupnoj zaposlenosti	Udeo zaposlenih u preduzećima sa više od 10 radnika u ukupnoj zaposlenosti
	419,672	5	4	3,912	252,037	60.1%	93.8%	6.2%
	251,840	5	4	18,607	23,422	9.3%	70.2%	29.8%
	157,934	3	3	1,304	3,641	2.3%	13.4%	86.6%
	142,570	1	1	–	–	0.0%	10.5%	89.5%
	124,890	2	1	2,776	2,363	1.9%	14.5%	85.5%
	116,696	4	n.a.	–	116,696	100.0%	100.0%	0.0%
	95,752	5	5	5,701	13,624	14.2%	41.4%	58.6%
	84,824	5	3	3,774	1,648	1.9%	31.8%	68.2%
	80,224	5	5	7,606	4,396	5.5%	65.9%	34.1%
	66,811	4	4	5,291	1,733	2.6%	38.3%	61.7%
	58,970	5	2	2,854	11,325	19.2%	41.5%	58.5%
	55,191	5	3	1,790	4,204	7.6%	22.1%	77.9%
	48,532	5	2	3,737	19,736	40.7%	70.1%	29.9%
	47,662	2	3	49	109	0.2%	2.2%	97.8%
	40,848	5	4	5,290	12,099	29.6%	77.5%	22.5%
	35,318	1	3	382	–	0.0%	10.1%	89.9%
	34,797	2	3	458	97	0.3%	6.0%	94.0%
	34,293	4	3	1,047	2,636	7.7%	16.8%	83.2%
	33,969	4	3	379	1,324	3.9%	19.4%	80.6%
	29,346	4	2	914	7,093	24.2%	34.4%	65.6%
	28,410	2	1	656	382	1.3%	32.0%	68.0%
	28,275	5	n.a.	4,334	8,063	28.5%	82.6%	17.4%
	27,116	5	n.a.	3,219	13,155	48.5%	91.4%	8.6%
	25,052	5	n.a.	285	4,128	16.5%	30.9%	69.1%
	23,515	4	2	750	421	1.8%	16.6%	83.4%
	23,155	5	n.a.	2,817	3,552	15.3%	57.1%	42.9%
	22,653	4	3	1,878	1,446	6.4%	28.6%	71.4%
	22,503	3	5	737	488	2.2%	32.5%	67.5%

Sakupljanje, tretman i odlaganje otpada; ponovno iskorišćavanje otpadnih materija	
Telekomunikacije	
Poštanske aktivnosti	
Sakupljanje, prečišćavanje i distribucija vode	
Smeštaj	
Prerada drveta i proizvodi od drveta, plute, slame i pruća, osim nameštaja	
Popravka i montaža mašina i opreme	
Proizvodnja kože i predmeta od kože	
Eksploatacija uglja	
Proizvodnja nepomenutih mašina i nepomenute opreme	
Proizvodnja proizvoda od ostalih nemetalnih minerala	
Šumarstvo i seča drveća	
Socijalna zaštita sa smeštajem	
Sportske, zabavne i rekreativne delatnosti	
Proizvodnja osnovnih metala	
Proizvodnja tekstila	
Proizvodnja hemikalija i hemijskih proizvoda	

	Broj zaposlenih	Ranjivost	Rizik	Poslodavci	Samozapo- sleni za sopstvene potrebe	Udeo samozapo- slenih za sopstvene potrebe u ukupnoj zaposlenosti	Udeo zaposlenih u preduzećima sa do 10 radnika u ukupnoj zaposlenosti	Udeo zaposlenih u preduzećima sa više od 10 radnika u ukupnoj zaposlenosti
	22,212	5	2	405	2,409	10.8%	24.8%	75.2%
	22,091	2	2	283	154	0.7%	18.9%	81.1%
	20,239	2	5	–	94	0.5%	26.3%	73.7%
	19,900	1	2	–	–	0.0%	11.0%	89.0%
	19,788	4	5	151	477	2.4%	29.2%	70.8%
	17,615	5	3	1,128	2,232	12.7%	39.7%	60.3%
	17,577	4	3	1,594	4,173	23.7%	56.2%	43.8%
	16,761	2	3	241	249	1.5%	13.7%	86.3%
	16,723	1	1	–	–	0.0%	4.9%	95.1%
	16,648	3	3	1,076	513	3.1%	19.7%	80.3%
	16,346	4	3	955	1,304	8.0%	34.1%	65.9%
	16,117	4	4	349	6,360	39.5%	56.1%	43.9%
	15,911	3	1	564	–	0.0%	26.1%	73.9%
	15,780	5	n.a.	629	3,477	22.0%	61.7%	38.3%
	14,990	2	3	233	243	1.6%	17.1%	82.9%
	14,508	3	3	77	396	2.7%	13.3%	86.7%
	14,051	2	3	443	254	1.8%	19.6%	80.4%

Aneks 3 Covid-19: usvojene mere za sprečavanje širenja, zaštitu zdravlja i zatvaranje objekata⁷¹

Usvojene mere za sprečavanje širenja COVID-19⁷²

Mere ograničenja kretanja

- ▶ Vanredno stanje proglašeno 15.marta 2020.
 - ukinuto 6.maja 2020.
 - aktivnosti vezane za izbore odložene do ukidanja vanrednog stanja.

Zatvaranje školskih ustanova i privrednih subjekata:

- ▶ Škole zatvorene od 15.marta.
 - nastava preko interneta do kraja školske godine⁷³.
- ▶ Predškolske ustanove zatvorene od 15.marta.
 - otvorene (delimično) 11.maja.
- ▶ Svi osim neophodnih maloprodajnih objekata zatvoreni do 21.aprila.
 - 21.april: uslužnim objektima (poput automehaničara ili krojačkih radnji) dozvoljeno da počnu sa radom.

Ograničenje okupljanja

- ▶ Svi javni skupovi zabranjeni u periodu od 15. marta do 06.maja.⁷⁴
 - maj i jun: dozvoljena okupljanja na otvorenom, a okupljanja u zatvorenom ograničena na 500 osoba.⁷⁵
 - od početka jula: sva javna okupljanja ograničena na 10 učesnika.⁷⁶

Ograničenja kretanja unutar zemlje

- ▶ Policijski čas za sve građane od 17 h (15 h tokom vikenda) do 5h.⁷⁷
 - građani stariji od 65 godina su mogli da napuste kuće samo od 4 do 7 ujutru kako bi kupili namirnice.⁷⁸
- ▶ Potpuna zabrana izlaska iz kuća tokom nekoliko vikenda u aprilu i maju.
- ▶ Javni prevoz obustavljen tokom vanrednog stanja.⁷⁹
 - postojale su posebne autobuske linije za radnike u zdravstvu i esencijalnoj proizvodnji.

⁷¹ Osim ako nije drugačije napomenuto, sve informacije u ovoj tabeli dolaze iz „Situacionih izveštaja“ koje su UN u Bosni i Hercegovini pripremale u periodu između 18.03. i 16.05. 2020. godine.

⁷² Osim ako nije drugačije napomenuto, sve informacije u ovoj tabeli dolaze serije situacionih izveštaja UN u Srbiji o Covid-19. Poslednji od njih je od 19.05. 2020. godine.

⁷³ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/odluka/2020/30/2/reg>

⁷⁴ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/naredba/2020/39/2/reg>, pristupljeno 21.07. 2020. Prvobitno je Ministarstvo zdravlja 11.03.2020. u Službenom glasniku 25/2020 objavilo zabranu okupljanja više od 100 ljudi u zatvorenom prostoru, što je potom izmenjeno 15.03. kad je broj učesnika ograničen na 50 (SG 30/2020), a potom su 21.03 okupljanja ograničena na petoro ljudi (SG 39/2020). Konačno je drugog aprila taj broj smanjen na dvoje.

⁷⁵ <https://www.paragraf.rs/propisi/naredba-o-zabrani-okupljanja-na-javnim-mestima-u-zatvorenom-i-otvorenom-prostoru.html>, pristupljeno 21.07. 2020.

⁷⁶ <http://rs.n1info.com/Vesti/a618026/Zabrana-okupljanja-vise-od-10-ljudi-u-Beogradu-zatvoreni-objekti-rade-do-21h.html>

⁷⁷ <https://www.propisi.net/naredba-o-ogranicenju-i-zabrani-kretanja-lica-na-teritoriji-republike-srbije/>, accessed on 21 July 2020

⁷⁸ <https://www.propisi.net/naredba-o-ogranicenju-i-zabrani-kretanja-lica-na-teritoriji-republike-srbije/>, accessed on 21 July 2020
<http://zdravko.org.rs/wp-content/uploads/2020/04/UREDBA-O-MERAMA-ZA-VREME-VANREDNOG-STANJA.pdf>

⁷⁹ <https://www.propisi.net/naredba-o-ogranicenju-i-zabrani-kretanja-lica-na-teritoriji-republike-srbije/>, accessed on 21 July 2020

Ograničenja međunarodnog putovanja

- ▶ granice zatvorene od 20.marta i tokom vanrednog stanja.⁸⁰
 - granice ponovo otvorene nakon ukidanja vanrednog stanja.
- ▶ Obavezni 14-dnevni karantin za bilo koga ko ulazi u zemlju tokom vanrednog stanja.
 - bilo koje lice koje je ušlo u Srbiju posle 14.marta je moralo u samoizolaciju od 28 dana.

Mere podrške zdravstvenog sektora

Javno informisanje

- ▶ Telefonske linije za postavljanje pitanja o COVID-19 za građanstvo.
 - Ministar zdravlja je svakodnevno odgovarao na pitanja od 19 do 21 h.
- ▶ Vlada oformila Krizni štab za borbu protiv korona virusa i Krizni štab za otklanjanje nastalih i sprečavanje mogućih štetnih posledica zarazne bolesti Covid-19 po privredu.
- ▶ Dnevne konferencije za štampu u cilju informisanja javnosti o razvoju pandemije u zemlji.

Politika testiranja

- ▶ Do 3. avgusta 2020. godine, Srbija je testirala 686.488 lica, od kojih je ukupno 26.193 bilo pozitivno.⁸¹
- ▶ Od 23.marta svako sa pozitivnim rezultatom na testu je hospitalizovan.
- ▶ Formirane su dodatne laboratorije kako bi se povećali kapaciteti za testiranje.

Vanredno investiranje u zdravstvenu negu

- ▶ Nabavka 5 miliona maski.
- ▶ Nabavka respiratora.
- ▶ Renoviranje Klinike za infektivne i tropske bolesti.⁸²
- ▶ Izgradnja dve nove Covid bolnice.⁸³

80 <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/odluka/2020/25/1/reg>, accessed on 21 July 2020

81 <https://covid19.rs/>

82 <http://www.kcs.ac.rs/index.php/sr/vesti/4755-otpoceli-radovi-na-rekonstrukciji-klinike-za-infektivne-i-tropske-bolesti-klinickog-centra-srbije>

83 <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/158716/construction-of-the-covid-hospital-near-batajnica.php>

Aneks 4 Usvojeni paketi politika

Do 03.08.2020. godine su u Srbiji usvojeni sledeći paketi mera politike.⁸⁴

Podrška za specifične sektore, preduzeća i očuvanje radnih mesta

Podrška za specifične sektore

- ▶ Svi medicinski radnici su od aprila 2020. godine dobili uvećanje plate od 10%.⁸⁵
- ▶ Zabrana na izvoz lekova u periodu od 30 dana od 15.03.2020.⁸⁶
- ▶ Jednokratna pomoć za hotele (500 EUR po jednokrevetnoj sobi i 850 EUR po dvokrevetnoj sobi) pod uslovom da do decembra 2020. ne otpuste više od 10 procenata radne snage (trošak: 1,25 milijardi dinara ili približno 10,7 miliona evra).

Podrška za preduzeća i očuvanje kontinuiteta poslovanja

- ▶ Povoljni krediti za likvidnost su odobreni za 10.000 MMSP, poljoprivrednih gazdinstava i zadruga.⁸⁷
- ▶ Tromesečni moratorijum na naplatu stambenih i drugih kredita, gde se taj period okončao 01.07. 2020.
- ▶ Od avgusta, odlaganje plaćanja doprinosa za socijalno osiguranje i poreza na zarade za mesec dana.

Mere za očuvanje radnih mesta

- ▶ Lekari i medicinske sestre koji su volontirali tokom pandemije su primljeni u stalni radni odnos.⁸⁸
- ▶ Više od milion zaposlenih u 232.000 preduzeća je primilo minimalnu zaradu (~ 275 USD mesečno) u maju, junu i julu.
- ▶ Zaposlenima u javnom sektoru je garantovano da neće biti otpušteni i da im plate neće biti smanjene.⁸⁹
- ▶ Svi zaposleni u srednjim i velikim privatnim preduzećima sa kojima je raskinut radni odnos tokom vanrednog stanja će primiti 50% svoje mesečne zarade.

Mere za zaštitu radnika

Davanja za slučaj nezaposlenosti i socijalna zaštita

- ▶ Jednokratna isplata svim penzionerima za kupovinu osnovnih higijenskih i prehrambenih proizvoda.⁹⁰

Pristup plaćenom odsustvu

Druge mere

Socijalni dijalog

Druge mere i finansiranje

- ▶ 100 EUR isplaćeno svim punoletnim državljanima Srbije starijim od 18 godina.⁹¹

⁸⁴ Osim ako nije drugačije napomenuto, sve informacije u ove četiri kućice dolaze iz: <https://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/country-responses/lang--en/index.htm#RS>, pristupljeno 29.07.2020. Dodatne informacije iz: <http://ras.gov.rs/vlada-usvojila-uredbe-za-sprovođenje-ekonomskih-mera-podrske-privredi>

⁸⁵ Situacioni izveštaj UN br.1, objavljen 16.03. 2020.

⁸⁶ Situacioni izveštaj UN br.1, objavljen 16.03. 2020.

⁸⁷ <https://www.blic.rs/biznis/mali-odobreno-skoro-10000-kredita-privrednim-subjektima/czqmx4x>

⁸⁸ Situacioni izveštaj UN br.4, objavljen 23.03. 2020.

⁸⁹ Situacioni izveštaj UN br.2, objavljen 18.03. 2020.

⁹⁰ Situacioni izveštaj UN br.1, objavljen 16.03. 2020.

⁹¹ <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/serbia-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html>, pristupljeno 31.07. 2020.

O ovom izveštaju

Izveštaj „Covid-19 i svet rada: brza procena uticaja na zapošljavanje i mera politike“ predstavlja deo niza izveštaja koji MOR i EBRD pripremaju kako bi dali doprinos dijalogu o politici zasnovanom na dokazima u okviru privredi Zapadnog Balkana nakon pandemije virusa Covid-19.

Ovo prvo izdanje za Srbiju pokriva razvoj krize i njene efekte na tržište rada tokom faze karantina, kao i osvrte na mere koje je Vlada predložila za ublažavanje krize. Preporuke politike mogu da ponude opcije za odluke Vlade i socijalnih partnera tokom fazi reaktivacije i oporavka.

Za sveobuhvatniji tematski pregled uticaja virusa Covid-19 na svet rada molimo pogledajte relevantne stranice, dostupne na:

www.ilo.org i www.ebrd.com

Zahvalnice

Danijela Zampini (MOR, Viša specijalistkinja za zapošljavanje) i Dragana Marjanović (EBRD, Specijalistkinja za ekonomsku inkluziju) su koordinatorke Regionalnog ekspertskeg tima MOR/EBRD za Covid-19 i svet rada.

Sledeći stručnjaci pripremili su Brzu procenu za Srbiju pod generalnim nadzorom Jovana Protića (Nacionalnog koordinatora MOR u Srbiji):

(Po abecednom redu)

Mihail Arandarenko

Valli Corbanese

Marjan Petreski

Marko Vladislavljević

Daniela Zampini

Judit Dongus i Sajmira Kopani su obezbedile podršku u vidu detaljnog istraživanja tokom pripreme ovog izveštaja.

Tim se zahvaljuje Magnusu Bergeu i Markusu Pilgrimu za njihove dragocene komentare i sugestije tokom celog procesa.

Sadržaj ove publikacije predstavlja isključivo odgovornost njegovih autora i ne odražava nužno zvanične stavove MOR ili EBRD.

